

**UCHWAŁA NR VIII/44/24
RADY MIEJSKIEJ W OSIEKU**

z dnia 6 listopada 2024 r.

**w sprawie przyjęcia Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027-
Aktualizacja**

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024r. poz. 1465) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024r. poz.1292) po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Osieku uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 - Aktualizacja, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały .

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Osiek.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

§ 4. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Osieku
PRZEWODNICZĄCY
Rady Miejskiej
Piotr Baran

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 87 ust. 1 ustawy z 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 roku, poz. 1292) Burmistrz jest zobowiązany do sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami. Celem gminnego programu opieki nad zabytkami jest zahamowanie degradacji substancji zabytkowej i zachowanie wartościowych zasobów dziedzictwa kulturowego oraz kształtowanie atrakcyjnego wizerunku Gminy Osiek. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027-Aktualizacja uzyskał pozytywną opinię Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i podlega przyjęciu przez Radę Miejską w Osieku.

Uchwalenie programu wypełnia wymóg ustawowy, jednocześnie pozwala zebrać w jednym dokumencie informacje dotyczące aktualnego stanu ochrony zabytków jak i zamierzeń miasta w tym zakresie w najbliższych latach. Umożliwi to też monitorowanie podejmowanych działań i ocenę postępów w zakresie szeroko pojętej opieki nad zabytkami.

PRZEWODNICZĄCY
Rady Miejskiej

Piotr Bajan

Załącznik

**Program Opieki nad Zabytkami
dla Miasta i Gminy Osiek
na lata 2024-2027 - Aktualizacja**

opracowany przez:

PPUH „BaSz” mgr inż. Bartosz Szymusik

26-200 Końskie ul. Polna 72

tel./fax: 41 372 49 75

e-mail: basz@post.pl

przy współpracy:

Urzędu Miasta i Gminy w Osieku

OSIEK 2024

**PRZEWODNICZĄCY
Rady Miejskiej
Piotr Baran**

Spis treści

1. WSTĘP	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI	14
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	16
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	19
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Osiek	22
5.2.1. Historia gminy i regionu	24
5.2.2. Historia miejscowości gminnych	28
5.2.3. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne	34
5.2.4. Zabytki nieruchome	36
5.2.5. Zabytki ruchome	41
5.2.6. Zabytki archeologiczne	42
5.2.7. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	44
5.3. Dziedzictwo niematerialne	44
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	47
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	48
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	50
6. OCENA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY OSIEK	52
7. ZAŁOŻENIA „PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA MIASTA I GMINY OSIEK NA LATA 2020-2023”	54
7.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja	54
7.2. Promocja i edukacja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	58
7.3. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Osiek ...	59
7.4. Zadania do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Osiek	60
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	63
9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	65
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	66

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW	75
--	-----------

12. BIBLIOGRAFIA	75
-------------------------------	-----------

ZAŁĄCZNIKI

1. Wstęp

Celem opracowania jest stworzenie aktualizacji funkcjonującego na terenie gminy Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2020-2023 – Aktualizacja (Uchwała Nr XIX/152/20 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 30 czerwca 2020r.).

Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa zawartymi w poradniku metodycznym *Gminny program opieki nad zabytkami*.

Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest przez Burmistrza, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Miejską, w formie uchwały. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym województwa Świętokrzyskiego i sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Burmistrz przedstawia Radzie Miejskiej sprawozdanie z wykonania programu.

Program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, jednak podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego. Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Istotnym celem „Programu...” jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Przedmiotem opracowania dokumentu jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych gminy Osiek, obejmujące obiekty zabytkowe w kontekście uwarunkowań przestrzennych gminy, jako pojedyncze obiekty oraz jako integralne części krajobrazu gminy (wraz z ukształtowaniem przyrodniczym terenu, obiektami nie mającymi charakteru zabytkowego dawnymi i współczesnymi). Program przedstawia przede wszystkim charakterystykę zasobów i dziedzictwa kulturowego gminy oraz wyznacza cele – kierunki działań i zadania na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami na lata przyszłe. Charakterystyka zasobów została oparta na określeniu zasobów kulturowych gminy oraz ich znaczenia i wartości w kontekście przestrzennym, historycznym, kulturowym.

Spodziewanym efektem realizacji celów i zadań zawartych w „Programie...” będzie m.in.: poprawa stanu środowiska kulturowego gminy, zwiększenie oraz dbałość lub odnowa obiektów zabytkowych z rejestru zabytków i gminnej ewidencji zabytków, wzrost estetyki przestrzeni poszczególnych miejscowości.

„Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja” jest dokumentem o charakterze uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawowym aktem prawnym dotyczącym dziedzictwa kulturowego w Polsce jest ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe i gminne, na okres 4 lat programu opieki nad zabytkami. Jeżeli w niniejszym opracowaniu występuje powołanie się na ustawę bez podania jej nazwy należy przyjąć, że chodzi o ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

W myśl ustawy (Art. 4) ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, zniszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennych oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami wg Art. 5 ustawy to działania właścicieli lub posiadaczy zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania i dokumentowania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz popularyzowanie i upowszechnianie wiedzy o zabytku i jego znaczenia dla historii i kultury.

W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków, którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację

inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 w/w Ustawy, wyznacza cele opracowania programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

- 1) uchylony
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r. - Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483 ze zm.) w przepisach:

Art. 5 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju

ust. 2 Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym.

Art. 86 Każdy obywatel obowiązany jest do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.), która stanowi główny akt prawa dotyczący ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce, reguluje ona pojęcia: zabytku, ochrony i opieki nad zabytkami, form ochrony, kompetencji organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), form finansowania opieki nad zabytkami i ich ewidencjonowania. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami uwzględniono przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku. W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4 objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5 określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7 reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela

zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku w wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej..

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi

dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 18 „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19.1. Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem; 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości

wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.

3. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20 mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Art. 21 „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22 „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym** (tj. Dz. U. 2023. poz. 40 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie

zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się również w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach:

- Ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tj. Dz. U. 2023 poz. 997 ze zm.)

W roku 2023 system planowania przestrzennego kraju przeszedł znaczące zmiany za sprawą ustawy z dnia 7 lipca 2023r. o zmianie ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1688), której pierwsze przepisy weszły w życie już 24 września 2023r.. Nowelizacja ta, opracowana z myślą o zwiększeniu efektywności i przejrzystości procesów urbanistycznych, wprowadza szereg istotnych zmian, które będą wprowadzane stopniowo. Mają one kluczowe znaczenie dla jednostek samorządu terytorialnego, inwestorów oraz mieszkańców, wprowadzając nowe regulacje, mające usprawnić proces planowania przestrzennego w Polsce. Nowelizacja ustawy wprowadza m.in. zmianę, która wprowadza plan ogólny zastępujący dotychczasowe studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Plan ogólny będący aktem prawa miejscowego stanowi podstawę do uchwalania planów miejscowych oraz wydawania decyzji o warunkach zabudowy. Wymaga to od gmin określenia stref planistycznych, określenia gminnych standardów urbanistycznych oraz dostępności urbanistycznej, ustalenia obszarów uzupełnienia zabudowy. Pozwala również określić obszary zabudowy śródmiejskiej (gminy mają czas do końca 2025r. na sporządzenie tych planów).

Zgodnie z Art.13b punkt 3) litera j) ustalenia planu ogólnego określa się uwzględniając uwarunkowania rozwoju przestrzennego gminy, w szczególności znajdujące się na terenie gminy zabytki objęte formami ochrony, o których mowa w ustawie z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 oraz 2023 poz. 951 i 1688), lub ujęte w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997r. o gospodarce nieruchomościami (tj. Dz. U. 2023 poz. 344)
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009r. o finansach publicznych (tj. Dz. U. 2022 poz. 1634 ze zm.)
- Ustawa z dnia 7 lipca 1994r. Prawo budowlane (tj. Dz. U. 2023 poz. 682)

- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001r. Prawo ochrony środowiska (tj. Dz. U. 2024 poz. 54)
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004r. o ochronie przyrody (tj. Dz. U. 2022 poz. 916 ze zm.)
- Ustawa z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tj. Dz. U. 2020 poz. 194)
- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (tj. Dz. U. 2023 poz. 571)
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (tj. Dz. U. 2022 poz. 385)
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997r. o bibliotekach (tj. Dz. U. 2022 poz. 2393)
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tj. Dz. U. 2020 poz. 164)
- Ustawa z dnia 28 marca 1933r. o grobach i cmentarzach wojennych (tj. Dz. U. 2018 poz. 2337)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 9 lutego 2004r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 Nr 30, poz. 259)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków z 26 listopada 2021r. (tj. Dz. U. 2021 poz. 81)
- Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie ogłoszenia tekstu jednolitego tekstu rozporządzenia w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem z dnia 20 listopada 2020r. (Dz. U. 2021 poz. 56)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 Nr 89, poz. 510)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (tj. Dz. U. 2022 poz. 1388)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014, poz. 110)
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 Nr 212 poz. 2153)

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. 2006 Nr 24, poz. 181)
- Rozporządzenie Ministra kultury z dnia 1 kwietnia 2004r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 Nr 71, poz. 650)
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015r. w sprawie nagród za znalezienie zabytków lub materiałów archiwalnych (Dz. U. 2015 poz. 979)

Unia Europejska reguluje zagadnienia opieki nad zabytkami w Traktacie z Maastricht z dnia 2 lutego 1992r. oraz w Rozporządzeniu Rady EWG z dnia 9 grudnia 1992r. w sprawie wywozu dóbr kultury i Dyrektywie Rady EWG z dnia 15 marca 1993r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z obszaru Państwa Członkowskiego.

Wagę problematyki ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego podkreśla opracowana przez ONZ konwencja UNESCO (przyjęta w Paryżu przez Konferencję Generalną ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury w roku 1972, ratyfikowana przez Polskę w 1976r.). Konwencja umożliwiła wyróżnienie obszarów i obiektów mających „najwyższą powszechną wartość” poprzez wpisanie ich na „Listę światowego dziedzictwa”. W 2003r. sporządzono w Paryżu konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Konwencja została ratyfikowana przez Prezydenta RP dnia 8 lutego 2011r.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony i opieki nad zabytkami

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Ponadto dokument wpisuje się w założenia szeregu dokumentów branżowych i strategicznych na poziomie ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2026 (Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2023r.)

Celem programu jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii. Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;

- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011r.)

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 jest najważniejszym dokumentem dotyczącym ładu przestrzennego Polski, której celem *jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie*. Dokument kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który to decyduje o funkcjonowaniu gospodarki, warunkach życia obywateli, umożliwiając wykorzystanie szans rozwojowych. Koncepcja formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. Uwzględnia również problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków:

Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski (kierunki działania: 4.1. Integracja działań w zakresie funkcjonowania spójnej sieci ekologicznej kraju, jako podstawa ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, 4.3. Wprowadzenie gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami europejskiej konwencji krajobrazowej)

Cel 6. Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Gminny program opieki nad zabytkami jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich, powiatowych dokumentach oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy. Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (Uchwała Nr XXX/406/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 29 marca 2021r.)

Strategia jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa, określającym wizję, misję rozwoju oraz cele strategiczne, operacyjne i kluczowe kierunki działań. Wizja rozwoju województwa: *Świętokrzyskie w 2030 roku to ambitny region o atrakcyjnym wizerunku:*

- wnoszący coraz większy wkład w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy Polski i Europy
- szanujący i dbający o swoje dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne
- będący dobrym miejscem do życia, pracy i rozwoju.

Misja rozwoju województwa świętokrzyskiego: *Samorząd województwa Świętokrzyskiego:*

- tworzy przestrzeń współdziałania, pozwalającą na wykorzystanie potencjału mieszkańców i przedsiębiorców regionu dla budowania wspólnoty o wysokim kapitale społecznym i rosnącej zdolności konkurencyjnej

- uzyskuje konsensus w regionie wokół najważniejszych celów strategicznych i przedsięwzięć, służących modernizacji i transformacji ścieżki rozwoju województwa

- pozyskuje kapitał stymulujący rozwój regionu, obejmujący publiczne środki finansowe (od wspólnotowych po lokalne), środki prywatne (w tym – nowe inwestycje zewnętrzne).

W ramach celów strategicznych zostały zdefiniowane cele operacyjne oraz kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami:

Cel strategiczny 3: Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie

Kluczowe kierunki działań i działania:

3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców

Budowa poczucia tożsamości regionalnej w Polsce – gdzie ludzie identyfikują się przede wszystkim z całym krajem oraz wspólnotami lokalnymi – stanowi istotne wyzwanie, ważne

dla podnoszenia kapitału społecznego. Dlatego też, tak ważne staje się wsparcie na rzecz działań pozwalających ugruntować i zwiększać regionalną tożsamość i dziedzictwo kulturowe, m.in. poprzez wsparcie mieszkańców w realizacji przedsięwzięć wynikających z dokumentów strategicznych. W tym względzie Samorząd Województwa będzie wspierał działania na rzecz tworzenia jak najlepszego środowiska do osiedlania się dla osób poszukujących miejsca do życia i pracy i pozostawania ludzi młodych w województwie świętokrzyskim, jednocześnie mając na uwadze regionalne uwarunkowania. Ważne miejsce w realizacji tych postulatów zajmuje rozwój turystyki regionalnej, która ma bardzo bogate korzenie w tradycji społeczno-historycznej województwa świętokrzyskiego oraz turystyki prozdrowotnej.

3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego

Wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026 (Uchwała Nr LXV/806/23 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2023r.)

Program opieki na zabytkami województwa jest dokumentem strategicznym, który w sposób kompleksowy określa wizję, cel strategiczny, cele operacyjne oraz priorytety województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Program określa wizję „*Rozpoznane i zadbane dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z głównych atutów województwa świętokrzyskiego*” oraz cel strategiczny „*Zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego dla wzmocniania tożsamości mieszkańców oraz ugruntowania kulturowej pozycji województwa na tle kraju i Europy*” i cele operacyjne oraz priorytety:

Cel operacyjny 1. Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego:

- 1.1. Wsparcie działań związanych z dokumentowaniem i wyeksponowaniem zasobów zabytkowych
- 1.2. Wsparcie działań związanych z remontami i ochroną przed degradacją obiektów zabytkowych
- 1.3. Wsparcie działań związanych z poprawą dostępności i zabezpieczeniem obiektów zabytkowych
- 1.4. Wsparcie działań na rzecz prawidłowego zarządzania obiektami zabytkowymi na terenie województwa

Cel operacyjny 2. Tworzenie warunków do wzmocniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej:

- 2.1. Promowanie kultury i dziedzictwa kulturowego województwa oraz upowszechnianie wiedzy o regionie

- 2.2. Wzmacnianie marki regionu w nawiązaniu o zasoby dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego
- 2.3. Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie dziedzictwa kulturowego województwa

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego (Uchwała Nr XLVII/833/14 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 września 2014r.)

Głównym zadaniem samorządów gminnych w zakresie zagospodarowania przestrzeni kulturowej powinna być skuteczna ochrona i rewaloryzacja zasobów dziedzictwa kulturowego oraz racjonalne ich zagospodarowanie m.in. z myślą o wykorzystaniu tych zasobów, jako elementu promocji i czynnika rozwoju gospodarczego, a także zapewnienie źródeł dofinansowywania prac rewaloryzacyjnych z dochodów budżetowych i pozabudżetowych np. z turystyki. Istotnym zadaniem będzie także wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w procesie umacniania tożsamości kulturowej mieszkańców. W świetle tych zadań, a także określonych wcześniej uwarunkowań polityki przestrzennej, priorytetowymi obszarami działań samorządów powinny być: intensyfikacja i pogłębianie rozpoznania zasobów dziedzictwa kulturowego, ochrona zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych, zachowanie i ochrona obiektów zabytkowych, ze szczególnym uwzględnieniem tych mniej znanych, a stanowiących o walorach lokalnego krajobrazu kulturowego, zachowanie najcenniejszych krajobrazów kulturowych, promocja i eksponowanie obiektów zabytkowych, tworzenie warunków do współpracy z partnerami społecznymi i prywatnymi w celu pozyskania środków na rewaloryzację zabytków.

Strategia Rozwoju Powiatu Staszewskiego na lata 2016-2025

W strategii określono wizję *Ziemia staszowska w nucie europejskich przemian technicznych i społecznych*, Cel generalny *Tworzenie optymalnych warunków zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego powiatu* oraz cele strategiczne i operacyjne:

Cel strategiczny I Wyzwalanie inicjatyw w zakresie przedsiębiorczości jako podstawy stabilizacji i rozwoju gospodarczego powiatu oraz przeciwdziałanie bezrobociu

Cel strategiczny II Rozbudowa infrastruktury drogowej, gospodarczej, technicznej i informatycznej

Cel strategiczny III Ochrona środowiska, racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody, aktywizacja rolnictwa oraz rozwój obszarów wiejskich

Cel strategiczny IV Opieka zdrowotna, pomoc społeczna i psychologiczna, wsparcie osób z dysfunkcjami

Cel strategiczny V Rozwój nauki i oświaty, upowszechnianie sportu i zdrowego trybu życia. Troska o zachowanie dóbr kultury

Cel strategiczny VI Poprawa bezpieczeństwa obywateli, przeciwdziałanie zagrożeniom

Cel strategiczny VII Rozwój powiatu poprzez kontakty krajowe i zagraniczne. Promocja sztandarowych produktów turystycznych i dóbr kultury.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Program gminny uwzględnia ustalenia i wnioski zawarte w dokumentach strategicznych na poziomie gminy.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Osiek

Studium uwarunkowań dla gminy jest wyrażeniem polityki przestrzennej, rozplanowania funkcjonalnego tej przestrzeni, w tym lokalnych zasad gospodarowania przestrzennego., jest dokumentem, w którym zawarte są wytyczne polityki przestrzennej gminy, nie stanowi jednak prawa miejscowego. Ma charakter dokumentu strategicznego i stanowi zbiór danych informacyjnych, w oparciu, o które są tworzone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Dokumentem planistycznym w zakresie gospodarki przestrzennej gminy Osiek jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Osiek uchwalone Uchwałą XVII(117)2000 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 28 listopada 2000 roku, zmienione Uchwałą Nr XLVIII(255)2006 przez Radę Miejską w Osieku dnia 31 sierpnia 2006r. oraz Uchwałą Nr XVI/108/20 przez Radę Miejską w Osieku dnia 28 lutego 2020r..

Studium jest podstawowym dokumentem kreującym politykę przestrzenną gminy i obejmuje jej całą powierzchnię. Głównym jego zadaniem jest określenie polityki przestrzennej gminy wpisanej w politykę przestrzenną państwa i województwa oraz ustanowienie ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy.

W studium przedstawiono stan dziedzictwa kulturowego i zabytków gminy, w tym

- rozwój osadnictwa i układ przestrzenny
- ewidencję zachowanych zabytków architektonicznych (wg Gminnej Ewidencji Zabytków)
- wykaz stanowisk archeologicznych na terenie gminy (wg Gminnej Ewidencji Zabytków).

Obszary oraz zasady ochrony krajobrazu w tym krajobrazu kulturowego

Wyróżniono dwie strefy ochrony konserwatorskiej, na terenie których wszelkie działania powinny być prowadzone zgodnie z odrębnymi przepisami:

- Strefa ochrony konserwatorskiej „A” – pełnej ochrony układu i struktury przestrzennej, na terenie której ochronie podlegają: plany zespołu z siecią drożną, rynkiem, podziałem własnościowym, zespoły i obiekty zabytkowe, zespół kościoła wewnątrz rynku z placem, pierzejami, zielenią, skala miasta z dominantami oraz rejony zdegradowane wymagające uporządkowania i rewaloryzacji,
- Strefa ochrony konserwatorskiej „B” – otuliny zabytkowego centrum; ochronie podlegają: skala i forma zabudowy, elementy małej architektury oraz zespoły zieleni i pojedyncze drzewa znaczące w krajobrazie.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności:

Art. 18.2.:

1. ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
2. określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu,
3. ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Oraz zgodnie z Art. 19.1. uwzględnia się w szczególności ochronę:

1. zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
2. innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
3. parków kulturowych.

Na terenie gminy Osiek obowiązują 2 miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego:

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek - Uchwała Nr XL/268/10 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 16 września 2010r. ze zmianami: Uchwała Nr XLI/281/10 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 29 października 2010r. w sprawie zmiany planu zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek oraz Uchwała nr XLIII/284/22 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 31 października 2022r. w sprawie zmiany planu zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek.

Ustalenia dotyczące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

- 1) obejmuje się ochroną i oznacza na rysunku Planu obiekty wpisane do rejestru zabytków,
- 2) obejmuje się ochroną i oznacza na rysunku Planu zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków
- 3) w celu ochrony zabytków archeologicznych wskazuje się i oznacza na rysunku Planu stanowiska archeologiczne wpisane do ewidencji zabytków
- 4) ustala się granicę stref konserwatorskich:
 - w strefie ochrony konserwatorskiej „A” ochronie podlegają zespoły i obiekty zabytkowe, wnętrza rynku placem, pierzejami i zielenią oraz skala miasta z dominantami, dla których ustala się:
 - a) ochronę konserwatorską obiektów oraz układu urbanistycznego zgodnie z przepisami odrębnymi,
 - b) nowa zabudowa powinna być dostosowana do historycznej kompozycji urbanistycznej w zakresie skali i gabarytów budynku,

- c) należy utrzymać linie zabudowy, poziom okien i gzymsów, tradycyjne podziały okien, styl elewacji budynków sąsiadujących,
 - d) należy utrzymać pierzejowy charakter zabudowy rynku
 - f) należy stosować jasną kolorystykę elewacji budynków: barwy białe, jasnożółte, kremowe oraz odcieni tych barw,
 - g) należy stosować kolorystykę dachów w odcieniach barw: czerwona, brązowa, szara.
- w strefie ochrony konserwatorskiej „B” – otuliny zabytkowego centrum, ochronie podlegają
- a) skala i forma budowy
 - b) zespoły zieleni i pojedyncze drzewa znaczące w krajobrazie.

Wszelkie działania w strefach powinny być prowadzone zgodnie z przepisami odrębnymi

5) Zasady zagospodarowania na obszarach wskazanych do rewitalizacji oznaczonych na rysunku Planu, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi dla poszczególnych terenów oraz przepisami odrębnymi w tym zakresie.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu górniczego Kopalni Siarki „Osiek” - Uchwała Nr XXXIII/241/2021 Rady Miejskiej w Osieku z dnia 28 grudnia 2021r.

Ustala się ochronę cmentarza ZC.2 ujętego w Gminnej Ewidencji Zabytków, zgodnie z ustaleniami szczegółowymi:

Wyznacza się tereny cmentarzy, oznaczone na rysunku Planu symbolami ZC.1, ZC.2.

Ustala się następujące zasady zabudowy i zagospodarowania terenów ZC.1 i ZC.2:

- 1) cmentarze niegrzebane ZC.1, ZC.2 powinny być utrzymywane i uporządkowane,
- 2) cmentarz żydowski w Osieku (ZC.2) wpisany do Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną, zgodnie z odrębnymi przepisami.

Wskazuje się do ochrony stanowiska archeologiczne, zasady ochrony zgodne z odrębnymi przepisami: Osiek (AZP 93-71; 22), Osiek (AZP 93-71; 18), Niekrasów (AZP 93-70; 37), Mikołajów (AZP 93-70; 6), Mikołajów (AZP 93-70; 4), Mikołajów (AZP 93-70; 3), Mikołajów – Łęg (AZP 93-71; 32), Mikołajów – Łęg (AZP 93-71; 31), Mikołajów – Łęg (AZP 93-71; 30).

W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem należy zgodnie z art. 32 ust. 1 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
- zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
- niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza Miasta i Gminy Osiek.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Osiek

POŁOŻENIE I ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Gmina Osiek administracyjnie położona jest w województwie świętokrzyskim, w południowo-wschodniej jego części, w powiecie staszowskim. Fragment granicy gminy, biegnący rzeką Wisłą, stanowi granicę województwa świętokrzyskiego z województwem podkarpackim. Sąsiadami gminy Osiek są gmina Rytwiany, miasto i gmina Staszów i Połaniec (od zachodu), gmina Łonów (od północy), Baranów Sandomierski (powiat tarnobrzeski), Panew Narodowa i Gawłuszowice (od wschodu). Powierzchnia ogólna gminy wynosi 129,33km² i podzielona jest na 18 jednostek pomocniczych, tj. miasto Osiek oraz 17 sołectw, skupiających ogółem 22 miejscowości. Liczba mieszkańców wynosi 7.420 (stan na koniec 2022r. - dane GUS), w tym 3.766 mężczyzn i 3.654 kobiety.

Północna i południowo-zachodnia część gminy ma charakter leśny, wschodni rejon – z najwyższej klasy glebami ma charakter rolniczy, natomiast centrum gminy stanowi miasto Osiek – z rynkiem stanowiącym centrum miasta i gminy oraz zabytkowym kościołem. Wsie mają charakter ulicówek, jedynie miejscowość Długotłęka ma kształt podkowy, gdyż położona jest wzdłuż dawnego meandra Wisły. W centrum gminy usytuowana jest kopalnia siarki „Osiek”.

Gmina Osiek ma charakter rolniczy – prawie 62% powierzchni gminy użytkowane jest rolniczo, w tym 36% przypada na grunty orne, a 26% na pozostałe użytki (pastwiska, sady i łąki). Lasy i grunty leśne obejmują około 29% powierzchni gminy.

Pod względem komunikacyjnymi gmina jest dobrze wyposażona w sieć dróg: droga krajowa nr 79 Warszawa-Bytom, której trasa przebiega przez miejscowości Osiek, Mikołajów, Niekrasów, Ossala i Strużki, droga wojewódzka nr 765 relacji Chmielnik- Szydłów- Staszów- Osiek łącząca się z w/w drogą krajową w miejscowości Osiek, 15 dróg powiatowych oraz drogi lokalne, gwarantujące powiązania wewnątrzgminne oraz połączenia z gminami sąsiednimi.

Pod względem fizyczno-geograficznym gmina położona jest w obrębie Wyżyny Małopolskiej, na pograniczu dwóch makroregionów: Wyżyny Kieleckiej i Niecki Nidziańskiej oraz mezoregionów Wyżyny Sandomierskiej i Niecki Połanieckiej.

Część granicy gminy (14 km) stanowi rzeka Wisła. Jej taras zalewowy ma szerokość do 3 km i jest położony za wałami przeciwpowodziowymi. Do rzeki z terenu gminy uchodzi szereg bezimiennych cieków. Północny fragment gminy odwadniany jest przez rzekę Kocankę, dopływ Koprzywianki.

Klimat na obszarze gminy Osiek jest charakterystyczny dla terenów wyżynnych i wykazuje cechy klimatu przejściowego między klimatem umiarkowanym oceanicznym na zachodzie, a klimatem kontynentalnym na wschodzie. Zgodnie z regionalizacją klimatyczną badany obszar należy do regionu XXII (Region Sandomierski), który charakteryzuje większa niż na terenach sąsiednich liczbą dni z pogodą bardzo ciepłą i słoneczną. Najważniejszą cechą klimatyczną

Na obszarze gminy zlokalizowane są form ochrony przyrody: Jeleniewsko-Staszowski Obszar Chronionego Krajobrazu, obszar Natura 2000 Tarnobrzaska Dolina Wisły PLH180049, obszar Natura 2000 Kras Staszowski PLH260023, obszar Natura 2000 Ostoja Żytnów PLH2609036, rezerwat przyrody Zamczysko Turskie. Uatrakcyjnieniem walorów krajobrazowych jest dolina Wisły z tarasem zalewowym oraz wysoczyzna polodowcowa rejonu Turska Wielkiego, Niekrasowa i Pliskowoli.

[illegible]

5.21. Historia gminy i regionu

Osiek to nazwa, która etymologicznie wywodzi się najprawdopodobniej od staropolskiego czasownika „osieczyc”, co oznaczało innymi słowy ogrodzić. W tym przypadku chodziło o „ogrodzenie” wałem konkretnego obiektu obronnego, mającego do spełnienia określone zadania. Dlatego też Osiek dawniej oznaczał zasiekę, warownię leśną, która była otoczona zbudowanym z pospajanych ze sobą pni drzew wałem obronnym. Innymi słowy był to więc ośrodek obronny wykorzystywany we wczesnym średniowieczu dla obrony granic kraju, brodów rzecznych lub ważnych traktów handlowych wiodących przez puszcze, które były charakterystyczne dla ówczesnego średniowiecznego krajobrazu Polski. Przez Osiek wiódł stary trakt handlowy z Sandomierza przez Kraków do czeskiej Pragi. W Osieku zatrzymywali się książęta, a także królowie. Tutaj często odbywały się narady, tzw. „colloquia”, gdyż gród osiecki dawał bezpieczne ku temu schronienie. W tym świetle Osiek jawi się nam jako lokalny ośrodek sprawowania władzy feudalnej, gdzie zapadały niejednokrotnie ważne decyzje.

Pierwsza wzmianka o Osieku, pochodzi z roku 1020 i przytacza fakt, iż wieś Osiek dał benedyktynom świętokrzyskim król Bolesław Chrobry. Tymczasem krakowski historyk Feliks Kyrk przesuwając początki Osieka do czasów fundacji owego klasztoru, czyli do czasów księcia Bolesława Krzywoustego. Ok. 1270r. Osiek, będący własnością klasztoru świętokrzyskiego, stał się własnością księcia sandomiersko-małopolskiego Bolesława Wstydliwego. W XIII wieku erygowana zostaje w Osieku parafia p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, kanonizowanego w 1254r. Od około 1050r. mieszkańcy Osieka korzystali z drewnianego kościoła. Natomiast w 1410r. zbudowany został nowy kościół, który służył do początku lat 40-tych XIX w.

Prawdopodobnie pierwszym przywilejem, który został wydany w Osieku był przywilej Bolesława Wstydliwego dla klasztoru Cystersów z 1262. W XIII wieku Osiek nie posiadał jeszcze praw miejskich. W 1364r. król Kazimierz Wielki przebudował osiecką drewnianą warownię w niewielki kamienny zamek i ponoć często w nim przebywał. W 1370r. Kazimierz Wielki wracając z nieszczęśliwych łowów w lasach pod Przedborzem, podczas których został ranny, zatrzymał się w Osieku, gdzie był leczony miodem przez niejakiego mistrza Mateusza (vel Macieja), a kiedy jego stan się pogorszył ruszył stąd przez Korczyn do Krakowa. Jak się okazało król umarł w wyniku powikłań spowodowanych zapaleniem płuc.

Okresem przełomowym w rozwoju Osieka był wiek XV. Otóż 14 marca 1430r. w Sandomierzu król Władysław Jagiełło lokuje Osiek na prawie magdeburskim, przenosząc go na to prawo z wcześniejszego prawa polskiego. Lokując Osiek ustanowiono targi w środę, a także coroczne jarmarki w dzień św. Piotra w Okowach (1 sierpnia) i św. Gawła (16 listopada) – te trwać miały trzy dni. W ten sposób Osiek uzyskał prawa miejskie, stając się miastem królewskim, o czym świadczy obecny herb miasta (połowa orła białego). Przywilej został potwierdzony przez Zygmunta I Starego w 1524r.. W 1442r. Władysław Warneńczyk odstąpił Osiek Dzierżławowi z Rytwian. Natomiast 25 maja 1500r. Jan Olbracht nadał rajcom miejskim Osieka prawo zbudowania miejskiej łaźni i pobierania z niej opłat. Przywilej ten potwierdził w Krakowie 1 maja 1525r. król Zygmunt I Stary. Z kolei Zygmunt August 12 marca 1564r.

podczas pobytu w Warszawie, przyznaje Osiekowi dochody z produkcji „gorzałki” na naprawę dróg i innych potrzeb miasta.

W XVI wieku wójtostwo w mieście Osiek należało do rodziny Strzeżowskich, natomiast w 1541r. król Zygmunt udzielił zgody Janowi Mieleckiemu, kasztelanowi wiślickiemu, aby ten mógł wykupić wójtostwo osieckie wraz z wsiami: Sucha (Suchowola) i Długotęka. Jednakże w 1551r. Jan Mielecki, będący wówczas już wojewodą podolskim, przelał swoje prawa do wykupienia wójtostwa z rąk Jana Kołaczkowskiego na rzecz Jana Strzeżowskiego.

W okres nowożytny Osiek wkroczył w dość tragicznych okolicznościach. Otóż w miasteczku doszło do groźnego pożaru, który wyrządził duże szkody. Dlatego też Zygmunt I Stary mając na uwadze sytuację Osieka uwolnił miasto w 1518r. z wszelkich podatków na okres 8 lat. W XVI wieku Osiek rozwijał się ekonomicznie. Prawdopodobnie w pierwszej połowie XVI w. w Osieku osiedlili się Żydzi, natomiast w 1604r. zostali jednak zmuszeni przez Zygmunta III Wazę do opuszczenia Osieka, a osieckim mieszkańcom król zakazał sprzedawania Żydom swoich posiadłości. Żydzi powrócili do Osieka w drugiej połowie XVIII w., na trwałe wpisując się w panoramę historii naszego miasta.

Wiek XVII to okres wewnętrznych zamieszek w kraju wynikających z prowadzonej przez szlachtę, a także magnaterię, walki w obronie swoich praw i przywilejów, czego przykładem był tzw. rokosz sandomierski, zwany też rokoszem Zebrzydowskiego. Rokosz ten był swoistym preludium kształtującej się w Rzeczypospolitej nowej formy ustrojowej, którą historycy określają jako oligarchia magnacka, będąca w istocie zmutowaną formą demokracji szlacheckiej, by przyjąć w ostateczności formę anarchii magnackiej. Podczas rokoszu sandomierskiego Zygmunt III na czele popierających go wojsk kwarcianych, stacjonował obozem pod Osiekiem pod koniec września 1606r. Rokosz przyczynił się niestety do ekonomicznego upadku osieckiego folwarku. Mając więc na uwadze zniszczenia, jakich doznał Osiek podczas owego pamiętnego rokoszu, Zygmunt III w 1623r. nadał miastu przywilej dwóch nowych jarmarków. Miasto powoli podnosiło się z ruiny ekonomicznej. Wiek XVIII to ciągłe zmaganie się z konsekwencjami siedemnastowiecznych wojen. Jednakowoż jest to okres powolnego schyłku Rzeczypospolitej polsko-litewskiej i prób jej ratowania. W tym czasie po niecałych dwustu latach do Osieka powracają Żydzi.

Upadek Polski w 1795r. spowodował, że miasto znalazło się w zaborze austriackim. Rozpoczęła się era powstań narodowo-wyzwoleńczych. Wypadki historyczne powodowały zmianę przynależności administracyjnej Osieka. W 1809r. nasze miasto znalazło się w granicach Księstwa Warszawskiego, zaś po Kongresie wiedeńskim (1814-1815) częścią Królestwa Polskiego. Po upadku powstania listopadowego dobra rządowe zostają przez władze rosyjskie rozparcelowane. W tym czasie ekonomia osiecka zostaje przekształcona w tzw. majorat Osiek, który jako majątek ziemski nadano w 1835r. generałowi Bazylemu Pogodinowi. Senator, jako właściciel osieckiego majoratu, podjął się we współpracy z ówczesnym proboszczem Piotrem Cybulskim, budowy nowego kościoła. Obecny kościół parafialny został zaprojektowany przez znanego architekta Henryka Marconiego. Do budowy zaangażowali się parafianie, zobowiązując się do składki w wysokości 6.000 rubli oraz

pomocy przy budowie. Wykonawcą robót budowlanych, został staszowski Żyd Szmul. Prowadzone przez niego prace budowlane wykonywane były w sposób nieudolny z pominięciem niektórych elementów planu budowy. Początkowo kościół parafialny był budowlą jednonawową z dzwonnica znajdującą się nad chórem. Służył parafianom przeszło 40 lat do czasu, kiedy staraniem ówczesnego proboszcza Tomasza Sokalskiego i ks. Jana Kwietnia przystąpiono do jego rozbudowy w latach 1896-1897, poprzez dobudowanie dwóch bocznych kaplic. Prezesem parafialnego komitetu rozbudowy kościoła został wieloletni wójt gminy Osiek Józef Zaborski. W ten sposób budynek kościoła zyskał kształt krzyża równoramiennego, powiększając swoją powierzchnię. W 1883r. proboszcz Kacper Barabasz zbudował dzwonnica z bramą w przyziemi, nawiązującą do stylu gotyckiego.

W 1869 roku Osiek w wyniku carskich powojennych represji stracił na 125 lat uzyskane w XV wieku prawa miejskie. W ten sposób został zdegradowany do roli podrzędnej, ubogiej miejscowości o rolniczo-rzemieślniczym charakterze.

Koniec I wojny światowej przyniósł Polakom po 123 latach upragnioną wolność. Osiek znalazł się w granicach wolnej i niepodległej Polski z ciężkim bagażem minionej zaborczej epoki, a jego mieszkańcy walczyli na frontach tej wojny, płacąc najwyższą cenę. W okresie dwudziestolecia międzywojennego miasto było spokojną miejscowością, w okolicy nie było większych zakładów pracy. Dominowało rolnictwo, handel zaś znajdował się w rękach społeczności żydowskiej. W 1925r. powołano do życia tzw. Kasę Stefczyka.

W okresie II wojny światowej Osiek i okolica to miejsce zmagania się z niemieckim agresorem. W dniach 10-11 września 1939r. rozegrała się krwawa bitwa o tzw. Przedmoście Osiek, której zasadniczym celem była obrona przeprawy na Wiśle w rejonie Baranowa Sandomierskiego i Gągolina, poprzez którą miała się dokonać ewakuacja polskich oddziałów GO „Jagmin”. Polskie pozycje bronione przez oddziały Armii Kraków: 23 DP i 55 DP rez., zaatakował niemiecki VII Korpus Armijny. Bitwa o utrzymanie przyczółka mostowego była bardzo zacięta. W efekcie blisko 80% drewnianej zabudowy Osieka uległo zniszczeniu. Przetrwał jedynie kościół oraz najbliższe zabudowania. Po 12 września Sandomierszczyzna znalazła się po okupacją niemiecką. Okres okupacji to czas działalności partyzanckiej. Jej sztandarowym przykładem byli sławni Jędrusie. Oprócz tego oddziału na terenie gminy Osiek działały również struktury Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich, czy Narodowej Organizacji Wojskowej. W 1941r. w Osieku swoje struktury zorganizowała NOW. Tworzyli je: Władysław Sułek, Klemens Wesołowski oraz Witalis Kiciński. W listopadzie 1942r. zorganizowany zostaje z kolei Podobwód Armii Krajowej, który nosił dwa kryptonimy: „Dąb” lub „Kretowisko”. Komendantami byli: ppor. rez. Paweł Sowiński, po nim zaś kpt. Stanisław Ostaszewski. Natomiast struktury BCH w Osieku ostatecznie zorganizowano w 1944r. nadając placówce osieckiej kryptonim „Opona”. Komendantami gminnymi byli kolejno: Adam Banaś, Wacław Kowalski i Władysław Jagła.

W Osieku znajdował się również posterunek tzw. policji granatowej, formacji współpracującej z niemieckim okupantem, który mieścił się obok sklepu Stefana i Stanisławy

Dobrowolskich. Komendantem był Zygmunt Owczarek, człowiek który w sposób jednoznacznie negatywny kojarzony był, jako zadeklarowany współpracownik Niemców.

18 października 1942r., po przeszło 150 latach, nadszedł kres społeczności żydowskiej w Osieku. Mianowicie Niemcy spędzili wszystkich Żydów na rynku, którzy pieszo w zorganizowanej kolumnie udali się do staszowskiego getta, aby stamtąd udać się w swoją ostatnią drogę, która kończyła się w Bełżcu, określanym jako druga Treblinka. 11 marca 1943r. miał miejsce tzw. rajd śmierci, który przeprowadzony został przez znienawidzonego powszechnie gestapowca z Sielca koło Staszowa – Andrzeja Reslera. Po mordach dokonanych w m.in. w Dziękach/Wiązownicy, Sulisławicach, dotarł do Osieka. Tutaj, przy czynnym udziale granatowych policjantów, aresztowani zostali dwaj członkowie Armii Krajowej: Edward Żyła i Franciszek Kiciński. Po czym w okolicach cmentarza, na dzisiejszej ulicy Matki Boskiej Sulisławskiej, w obecności Zygmunta Owczarka, zostali rozstrzelani.

Wyzwolenie Osieka spod okupacji niemieckiej przyszło w lecie 1944r. W nocy z 30/31 lipca 1944r. Osiek został zajęty przez oddziały 1 Frontu Ukraińskiego Armii Czerwonej, które sforsowały Wisłę na wysokości wsi Kąty, nie napotkawszy oporu ze strony oddziałów niemieckich. Następnie oddziały 5 armii gwardyjskiej umocniwszy się w rejonie Osiek-Pliskowola, zaczęły przygotowywać się do uderzenia w kierunku na Staszów. Po II wojnie światowej rozpoczął się okres mozolnego odbudowywania miejscowości i okolicy. W 1944r. na podstawie Manifestu PKWN i uzupełniającej ją ustawy z 11 września tegoż roku, Osiek stał się siedzibą Gminnej Rady Narodowej. Pierwszym powojennym wójtem został w 1945r. Jan Wiącek, przejmując urząd po Stanisławie Bała. Wcześniej podczas zebrania gromadzkiego (marzec 1945r.) dokonano w Osieku wyboru sołtysa i podsołtysa. Sołtysem został Józef Drzymalski, zaś podsołtysem Józef Gawłowicz.

Czynnikiem wpływającym na powojenną odbudowę i rozwój Osieka była rozbudowa drogowej infrastruktury, w tym DK nr 79. W 1986r. na terenie gminy przystąpiono do budowy Kopalni Siarki Osiek w obrębie sołectw: Mikołajów– Sworoń– Trzcianka. Wszystkie wysiółki sołectwa Kąty, decyzją ówczesnego wojewody tarnobrzeskiego (tj. Błonie, Kępa, Pod Łąkami, Podkole, Przydawki, Tomblica, Zawalne i Żółbek) poddano wysiedleniu i likwidacji. W 1993r. rozpoczęła oswoją działalność obecnie jedyna na świecie kopalnia siarki Osiek.

Natomiast 1 lipca 1994 po 125 latach Osiek staraniem władz samorządowych odzyskał prawa miejskie. Po 1999r., w wyniku reformy administracyjnej, Osiek jako gmina znalazł się w granicach powiatu staszowskiego w województwie świętokrzyskim.

Znane postacie związane z gminą Osiek (fotografie i informacje- źródło: Wikipedia)

Adam Bień (ur. 1899 w Ossali, zm. w 1998r. w Warszawie), polityk ruchu ludowego, adwokat, sędzia, członek władz Polskiego Państwa Podziemnego uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, społecznik. W czasie powstania warszawskiego był kierownikiem władzy cywilnej, w 1945r. został, wraz z czołowymi przywódcami Polskiego Państwa Podziemnego, aresztowany przez NKWD i wywieziony do Moskwy, gdzie został skazany w tzw. „procesie szesnastu” na pięć lat więzienia. W latach 70. wrócił do Ossali i zajął się pisaniem i działalnością społeczną. Dorobek pisarski to: trylogia „Bóg wysoko - dom daleko”, „Bóg wyżej - dom dalej”, „Bóg dał - Bóg wziął” oraz „Listy z Łubianki”.

Władysław Jan Jasiński ps. „Jędrus” (ur. 1909r. w Sadkowej Górze, zm. w 1943r. w Trzciance), nauczyciel, instruktor harcerski, w czasie II wojny światowej włączył się w działalność konspiracyjną (stworzył młodzieżową Polską Organizację Powstańczą, wydawał konspiracyjne pismo „Wiadomości Radiowe”, następnie tygodnik „Odwet”), prowadził organizację „Odwet”. W 1941 powołał na Sandomierszczyźnie grupę bojowo-dywersyjną „Jędrusie” (od swojego pseudonimu). Poległ w walce z Niemcami 9 stycznia 1943r. w Trzciance, zdradzony przez mieszkańca wsi Tursko Wielkie. Pośmiertnie awansowany został do stopnia podporucznika czasu wojny (11 listopada 1943) i odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy (2 października 1944).

Kazimierz Aleksander Sabbat (ur. w 1913r. w Bielinach Kapitulnych, zm. w 1989r. w Londynie) - w latach 1976-1986 był premierem rządu RP na uchodźstwie, a następnie objął urząd Prezydenta RP na uchodźstwie (stając się, z racji urzędu, kawalerem Orderu Orła Białego). Został w 1986r. kawalerem Orderu Orła Białego i Wielkiej Wstęgi Orderu Odrodzenia Polski. Jako prezydent usiłował jednoczyć polityczne ośrodki na emigracji. Od grudnia 2015 jego portret wraz z portretami pozostałych prezydentów RP na uchodźstwie wisi na honorowym miejscu holu Ambasady RP w Londynie.

5.2.1. Historia miejscowości gminnych

BUKOWA

W okolicy wioski Bukowa znaleziono wczesnośredniowieczne dowody na istnienie ludzkich osad o rozwiniętej społeczności. W najstarszym dokumencie o osadzie z lat 1460-70 widnieje Kazimierz IV Jagiellończyk jako właściciel. Osada istniała jednak wcześniej i należała do parafii Wiązownica. Wieś należąca do klucza osieckiego. Nazwa Bukowa, związana z położeniem przyleśnym i obecnością buków. Dzisiejsze nazwy przysiółków m.in.: Brzoźnica - to teren, gdzie stały urządzenia do przechowywania zboża w snopach. Kopanina - miejsce, gdzie stały kopy z sianem. W miejscowości w XIX w. istniał dwór i folwark, w połowie wieku ludność wsi stanowiła prawie 400 osób. W czasie powstania styczniowego działał tu czynnie ruch oporu. Najważniejszą bitwą tego czasu była walka 20 października 1863r. oddziału powstańczego liczącego około 650 żołnierzy pod dowództwem płk. Dionizego Czachowskiego, gdzie oddział

został rozbity, a dzień później unicestwiony pod Jurkowicami. W roku 1880 Bukowa należała do ówczesnego powiatu sandomierskiego i ówczesnej gminy i parafii Wiązownica, ale już od 1886r. należała do gminy Osiek. W latach 1911-12 pięciu gospodarzy kupiło ziemie w miejscu, gdzie był folwark. W 1921r. w Bukowej było 126 domów mieszkalnych i 794 mieszkańców, w tym 36 wyznania mojżeszowego. W 1928r. Moszek i Gitla Fajnkuchenowie kupili osiedle młyńskie w Bukowej, o powierzchni ponad 9 ha. W czasie okupacji wielu mieszkańców wioski pomagało partyzantom. 28 lipca 1944r. rozegrała się pod Bukową ważna bitwa z udziałem oddziału Batalionów Chłopskich gminy Łoniów i Koprzywnica pod dowództwem por. Ignacego Kucwaja – „Roli”. Wieś Bukowa oddzielona jest od pozostałej części gminy lasami państwowymi oraz rzeczką Zawidzianką.

DŁUGOŁĘKA

Nazwa wsi pochodzi od „Długie Łęgi”, czyli łąki. Wieś znajduje się na przedpolu przeprawy na Wiśle. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1467r. i informuje że, że sołectwo w Długołęce należało do Stanisława Domalca i Prokowa, mieszkańców Osieka. Przynależność Długołęki do parafii Osiek potwierdza rejestr podatkowy z 1629r. Dokumenty świadczą o istnieniu dobrze zorganizowanej, samorządnej wioski, należącej do dóbr królewskich, a w okresie zaborów do donacji Pogodina. Wioska wegetowała przez cały XIX wiek ze względu na brak drogi umożliwiającej dojazd do Osieka. Ożywienie nastąpiło po II wojnie, w latach 70 i 80, wybudowano nową drogę i dzięki pracy w przemyśle zmienił się wygląd wsi, w latach 50 wybudowano nową szkołę, a w latach 90 kaplicę i budynek Ochotniczej Straży Pożarnej. Wieś ta posiada nietypowy kształt meandru, pozostałości starego koryta rzeki.

KĄTY

Pierwsze wzmianki o miejscowości pochodzą z lat 1440-80 i informują, że Kąty leżą w ówczesnej parafii Niekrasów, blisko grodu Osiek, jako własność Tomasza Kołaczkowskiego herbu Janina. Kiedy w 1986r. przystąpiono do budowy Kopalni Siarki Osiek w obrębie sołectw: Mikołajów –Sworzeń –Trzcianka wszystkie wysiółki sołectwa Kąty (tj. Błonie, Kępa, Pod Łakami, Podkole, Przydawki, Tomblica, Zawalne i Żłóbek) przyległe do dwóch pierwszych sołectw poddano likwidacji – taką decyzję wydał ówczesny wojewoda tarnobrzeski. Od 1995r. prowadzona jest eksploatacja siarki w kopalni.

LIPNIK

Na podstawie informacji z 1884r. Lipnik, to wieś włościańska nad Wisłą. Wieś leży w bezpośrednim sąsiedztwie wałów wiślanych. W jej rejonie prowadzono w latach 90. XX wieku badania archeologiczne.

MATIASZÓW

Wieś leży na terenach zalewowych terasy wiślanej. Najprawdopodobniej powstała na przełomie XVI i XVII wieku. Świadczy o tym fakt, że jeszcze w 1578r., kiedy sporządzono spisy okolicznych parafii, nie wspomniano o niej (ponadto koryto Wisły biegło około 2–3 km na zachód od obecnego, poprzez dzisiejszy Matiaszów), nazwa miejscowości pojawia się pierwszy raz w roku 1680r. w księdze chrztów parafii Niekrasów. W dokumentach XIX-wiecznych najczęściej spotykany jest zapis Matyaszów i Matyaszów. Nazwa wsi pochodzi od

imienia Matias lub Matyjasz – staropolskiej postaci imienia Maciej. Według innych źródeł wieś powstała w XIII w. i należała do majątku Radziwiłłów. Od XVII w. stał tu dwór, który istniał mniej więcej do drugiej połowy XIX wieku. Około roku 1846 utworzono folwark i cukrownię - wieś Szwagrów, przez co zmniejszyła się powierzchnia gruntów południowej części Matiaszowa. W XIX w. Radziwiłłowie dobrowolnie parcelowali majątek. Matiaszów w 1867r. wchodził w skład gminy Tursko, z urzędem gminy w Strużkach. Na obszarze Matiaszowa znajduje się starorzeczne Jezioro Matiaszowskie oraz mokradła zwane Starym Wiślem. Pod koniec lat 70. XX wieku poprowadzono tor Linii Hutniczo-Siarkowej nr 56, jednocześnie budując most kolejowy na Wiśle z przejściem dla pieszych i rowerzystów.

MIKOŁAJÓW

W połowie XIX w. Mikołajów należał do gminy i parafii Osiek, wieś zasiedlona była przez osadników niemieckich prawdopodobnie po najazdach szwedzkich. Niemcy zbudowali w Mikołajowie obiekt pełniący funkcję domu modlitwy i szkoły podstawowej. Po wojnie majątki niemieckie podzielono pomiędzy okolicznych chłopów. Decyzją wojewody tarnobrzskiego z 1992r. rozpoczęto proces wysiedlania okolicznych mieszkańców Mikołajowa, celem eksploatacji siarki rodzimej na złożu Osiek. Obecnie na terenie miejscowości w całości rozciągają się pola kopalni siarki.

MUCHARZEW

Według jednych źródeł nazwa wymieniana była już w XVI – wiecznych dokumentach, według drugich pojawiła się dopiero w 20-leciu międzywojennym pod rosyjską pisownią Mucharzów. Jest też prawdopodobne przekształcenie się w samodzielną wioskę z ówczesnego wysiółka czy przysiółka z wiosek okalających niegdysiejszą osadę. W roku 2005 powołano Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Mucharzew.

NIEKRASÓW

Nazwa Niekrasów dowodzi, że historia wsi sięga czasów starożytnych, bowiem w nielicznych zabytkach piśmiennictwa polskiego z epoki piastowskiej, jak np. w pieśniach Andrzeja ze Słupi spotykamy wyraz „krasny”. W dokumentach występuje: Nyekraschow, Nyekrasechow, Nyekrassow, Nyekrassów, Nyekrasszow, Nykraszow, Nykraszów i Niekrasow. Drugim dowodem pochodzenia piastowskiego tej wioski jest leżąca w jej sąsiedztwie wieś Tursko Wielkie, gdzie w 1241r. odbyła się bitwa z Tatarami. W kronikach Długosza jest informacja, że osada posiadała kościół łaciński p.w. Świętego Krzyża ufundowany w 1121r.. W Niekrasowie istniał w tamtych już czasach drewniany kościół pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi, dziedzicami wsi byli wówczas: Wierzbieta i Leonard, bracia herbu Gryf i Tomasz Kołaczkowski herbu Janina. Kościół został w XVI w. zamieniony na zbór kalwiński Jednoty Małopolskiej. Kalwini znajdowali się 3 miejscowościach: Ossali, Tursku Wielkim i Niekrasowie, aż do II połowy XIX w.. Obecny kościół pochodzi z 1661r. – kompleks kościoła jest wpisany do Rejestru Zabytków.

NIEKURZA

Stara wieś piastowska – według Długosza wchodziła w skład archidiakonatu sandomierskiego i była zobowiązana do płacenia odpowiedniej dziesięciny na rzecz prepozytury wiślickiej,

której częścią były ówczesne beneficja kościelne Szydłowa. Niekurza leżała wówczas na terenie parafii Gawłoszowice. W XV w. należała do dóbr biskupów krakowskich. Nie było tu ani folwarku, ani karczmy, ani zagrodników, tylko 6½ łanów kmiecych, dających dziesięcinę do kościoła w Połańcu. W czasie powstania kościuszkowskiego, listopadowego i II wojny światowej znajdowała się tu przeprawa przez Wisłę. Podczas wielkiej powodzi w 1934r. Wisła przerwała wały ochronne i zalała dolinę aż po Sandomierz. Pamiątką powodzi jest nazwa powstałego wówczas zbiornika wodnego „Wyrwany Dół” oraz przydrożna kapliczka z figurą św. Jana. Po powodzi wybudowano nowe wały przeciwpowodziowe.

OSIEK

Najstarsze wzmianki datują miejscowość na czasy Bolesława Chrobrego – wtedy Osiek (Ossek) był grodem książęcym i osadą targową, znajdował się w korzystnym położeniu - na szlaku królewskim z Krakowa do Sandomierza i Lublina, i dalej na Litwę. W Osieku parafia erygowana została przed 1278 rokiem. W 1280r. podczas bitwy pod Goźlicami siły ruskotatarskie złupiły osadę i uprowadzili wielu mieszkańców. W 1430r. ówczesny gród otrzymał przywilej lokacyjny od Władysława Jagiełły, a za jego następcy Warneńczyka był w rękach rycerza i awanturnika Deresława z Rytwian (wojewody sandomierskiego). W 1578r. w skład parafii Osiek wchodziło 5 wiosek, tj.: Pliskowola, Suchowola, Długołęka, Osieczko i Zawierbie, w tym cztery pierwsze jako tzw. królewszczyny. Kościół nie posiadał w samym grodzie Osiek żadnych majątków ziemskich, parcel gruntowych. Największy rozwój miasta przypada na wieki XVI i XVIII, kiedy liczyło ono ok. 1000 mieszkańców. Rozwijał się handel, rzemiosło i powstawały cechy garncarstwa, szewstwa i tkactwa, w lasach uprawiano bartnictwo. W roku 1864 Osiek stracił prawa miejskie, a Osieczko zostało siedzibą gminy. Osiek doznał dużych zniszczeń w czasie obu wojen światowych, a ponadto wielokrotne pożary sprawiły, że nie zachował się praktycznie żaden zabytek. W czasie kampanii wrześniowej w 1939 roku wycofujące się oddziały Armii „Kraków” i Armii „Śląsk” stoczyły w Osieku zaciętą walkę z jednostkami wojsk niemieckich. Zginęło wtedy ok. 100 polskich obrońców. Zostali oni pochowani na polowym cmentarzu, a następnie szczątki przeniesiono na cmentarz wojskowy w Kielcach. Dopiero po 125 latach z dniem 1 lipca 1994r. Osiek, odzyskał prawa miejskie. Oddano w tym czasie do użytku nowoczesną szkołę, a także nowy budynek Urzędu Miasta i Gminy Osiek.

OSSALA

Wieś o bardzo starym rodowodzie położona nad rzeką Strzegomką. Kościół w Niekrasowie wybudowali w XVII wieku właściciele dóbr ossalskich. Majątek ziemski został rozparcelowany w XIX w. W czasie II wojny światowej wieś związana była z ruchem oporu, głównie poprzez wspieranie oddziałów „Jędrusiów” (w przysiółku Lesisko przebywała żona Władysława Jasińskiego z synem Andrzejem). Wśród lasów stoi kilka zagród, które stanowiły bazę działalności partyzanckiej różnych ugrupowań. Szkoła Podstawowa (obecnie im. Heleny i Józefa Świątyńskich) w Ossali została założona w 1872r. przez ówczesnych zaborców Rosjan – jest najstarszą szkołą w gminie, jej absolwentami byli: Kazimierz Aleksander Sabbat (Prezydent RP na uchodźstwie w latach 1986-1989), Adam Bień (działacz patriotyczny),

Józefa Kwiatkowska (poetka i malarka). W miejscowości znajduje się: dom Pracy Twórczej Adama i Józefy Kwiatkowskich, Izba Pamięci Adama Bienia oraz pomnik upamiętniający śmierć Władysława Jasińskiego „Jędrusia” i jego partyzantów w 1943r., a także pozostałości młyna i pamiątkowa kapliczka z 1889r..

PLISKOWOLA

Wieś, powstała prawdopodobnie w okresie zagospodarowywania wielkich pustek po licznych wojnach, epidemiach i innych kataklizmach. Zakładana osada była zwolniona z wszelkich opłat i należności na określony czas. W rejestrach podatków z 1629r. wymieniono Pliskowolę jako wieś należącą do parafii Osiek. W okresie II wojny światowej działała tu partyzantka, a wielu mieszkańców czynnie uczestniczyło w ruchu oporu. Po wojnie wybudowano w ramach czynów społecznych Dom Nauczyciela, który pełnił rolę 6-klasowej Szkoły Podstawowej, obecnie powstał nowy budynek szkoły. W miejscowości jest również nowoczesny kościół oraz jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej, która posiada nowy budynek remizy i samochód bojowy. Obecnie miejscowość jest najludniejszym sołectwem w gminie Osiek.

STRUŻKI

Wieś znana już w ok. XVI w. Na podstawie informacji z 1887r. Strużki to wieś włościańska w ówczesnym powiecie sandomierskim, gminie Tursko i parafii Niekrasów. Przed II wojną światową jedna z większych miejscowości w okolicy. Podczas okupacji niemieckiej, dnia 3 czerwca 1943r.. w wyniku działań odwetowych, hitlerowcy wraz z niemieckimi kolonistami wymordowali ok. 96 mieszkańców Strużek (w tym 18 dzieci) oraz spalili zabudowania. Przed 1939 rokiem i w latach 1954-73 wieś była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej.

SUCHOWOLA

Pierwsze wzmianki pochodzą z XV wieku. W 1578r. Szuha (Suchowola - nazwa zapewne powiązana jest z tym, że w okresie lata występowały tutaj dłuższe okresy suszy, co wpływało na mniejsze urodzaje.) jest w rejestrze poborowym jako wieś królewska. W XIX w. Suchowola to wieś i folwark – integralna część majoratu Osiek. Wieś położona jest na słabych glebach piaszczystych, umiejscowionych na ile z domieszką margla. W Osieku istniał wapiennik (piec do wypalania wapna), do którego surowiec pobierano z Suchowoli. W czasie wojny wielu mieszkańców działało w ruchu oporu. W XIX w. funkcjonowała we wsi szkoła początkowa i cegielnia. Po wojnie znajdowała się tutaj siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej. Wieś rozciąga się na długości około 6 km i po Pliskowoli ma największą liczbę mieszkańców. We wsi znajduje się Szkoła Podstawowa. Wieś ma ciekawy układ przestrzenny składający się z dwóch równoległe do siebie biegnących dróg (powiatowej i gminnej), pomiędzy którymi znajduje się ciek wodny.

SWOROŃ

Na podstawie informacji z 1890r. – Sworoń, to wieś włościańska nad Wisłą, w ówczesnej gminie Tursko i parafii Osiek. Pojawia się dopiero w spisie z XVII w. W 1662r. zapisana jako Swaroń i licząca 60 głów. Na tym terenie funkcjonowała szkoła podstawowa już w okresie międzywojennym głównie dla osadników (kolonistów) niemieckich, a w okresie II wojny

światowej też dla dzieci polskich poddanych intensywnej germanizacji. Po wojnie przekształcono ją w szkołę początkową, później VIII-klasową szkołę podstawową, która funkcjonowała do 2008r.. Budynek szkoły wraz z salą gimnastyczną postanowiono przeznaczyć na Dom Opieki dla samotnych osób w podeszłym wieku. Kiedy w 1986r. rozpoczęto budowę Kopalni Siarki Osiek, na złożu siarki rodzimej część sołectwa Sworoń została uznana za tereny eksploatacyjne.

SZWAGRÓW

Wieś powstała prawdopodobnie w XIII wieku, w bliskim sąsiedztwie Wisły. Druga informacja mówi, że wieś powstała 1846 lub 1847r. na gruntach wydzielonych z Matiaszowa, Niekurzy i Turska Wielkiego. Należała do klucza dóbr Radziwiłłów. Istniał tu folwark z cukrownią (zaprząstzał działania w końcu XIX w.). Po wojnie istniały jeszcze budynki administracyjne majątku, stodoła i obora. W chwili obecnej zachował się tylko spichlerz. W roku 1952 władze doprowadziły do powstania Spółdzielni Produkcyjnej „Zwycięstwo”, która prowadziła produkcję roślinną i hodowlaną (owce, kury, bydło, tuczniki) oraz dzięki dotacjom z Funduszu Rolnictwa, wybudowano nowy budynek administracyjny, oborę, stodołę, zakupiono nowoczesne maszyny i urządzenia.

TRZCIANKA

W XV w. Trzcianka leżała w parafii Niekrasów i była własnością Tomasza Kołaczkowskiego herbu Janina. W dokumentach zyskała obecną pisownię dopiero w roku 1892, zaś nazwą pierwotną jest Trzczyanka, występuje też jako m.in.: Thrczianka, Thrczyana, Trcinka, Trczana, Trczyanka, Trzciana. Według rejestru poborowego z 1508r. Tursko należało do Pawła Kołaczkowskiego, a w 1578r. do Jana Turskiego i jego potomków. Wieś (Trzcianka Wieś i Trzcianka Kolonia) należała do dóbr w Ossali. Na tym terenie działał oddział „Jędrusie”.

TURSO WIELKIE

Wieś znana już w średniowieczu. Źródła historyczne mówią o bitwie pod Turskiem z Tatarami. Według rejestru poborowego z 1508r. Tursko należało do Pawła Kołaczkowskiego, a w 1578r. do Jana Turskiego i jego potomków – podobnie jak Trzcianka. W połowie XV w. Tursko Wielkie położone było w ówczesnej parafii Niekrasów jako własność Wirzbiety i Marka herbu Gryf. W końcu XVI w. dziedzice wsi Tarłowie założyli zbór kalwiński Jednoty małopolskiej (istniał jeszcze w 1704r.). Zbór był mały i drewniany, kalwini mieszkali w miejscowościach: Tursko, Niekrasów i Ossala. Przez długie wieki wieś należała do dóbr Radziwiłłów, którzy w XIX w. wybudowali tu szkołę. W XIX w. w Tursku były dwa jeziora: Skrzynka i Pisulk. W okresie II wojny światowej mieszkańcy czynnie uczestniczyli w ruchu oporu. Po wojnie powstała Ochotnicza Straż Pożarna, wybudowano nowy Ośrodek Zdrowia.

5.2.2. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne

Zgodnie z art. 3 pkt 14 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.) krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Krajobraz kulturowy to swego rodzaju niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody.

Ochrona krajobrazu kulturowego jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej.

Dziedzictwo materialne stanowi zasadniczą część krajobrazu kulturowego. Wśród istotnych, budujących go elementów znajdują się zabytki. Gmina Osiek może poszczycić się zaledwie kilkoma ważnymi obiektami zabytkowymi definiującymi jej przeszłość i określającymi współczesną pozycję. Świadomość tego bezcennego kapitału powinna towarzyszyć społeczności lokalnej, także władzom samorządowym, stanowiąc dla nich inspirację do zbudowania strategii lokalnej, wykorzystującej potencjał zabytków, jako swoistego generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

Jednym z elementów krajobrazu kulturowego gminy jest zabytkowy układ urbanistyczny Osieka. Obecny układ osadniczy gminy Osiek nie jest równomierny, co wynika z ukształtowania terenu oraz wprowadzonego systemu komunikacyjnego. Czynnikiem determinującym sytuację przestrzenną w gminie Osiek jest ponadto obecność w jej centrum działającej kopalni siarki. Miasto Osiek stanowi centralny nadrzędny ośrodek, będący podstawowym elementem struktury funkcjonalno-przestrzennej z siedzibą władz samorządowych, ośrodkami wielofunkcyjnymi w zakresie szkolnictwa podstawowego i ponadpodstawowego, opieki zdrowotnej, kultury, handlu, usług rzemieślniczych i gastronomicznych oraz infrastruktury technicznej. Miasto posiada średniowieczny układ przestrzenny z charakterystycznym, prostokątnym rynkiem oraz ulic wybiegających z niego narożnikowo. W centrum krzyżują się drogi krajowa i wojewódzka. Osadnictwo - głównie jednorodzinne - kształtuje się przy drogach głównych i ulicach pobocznych na zasadzie wąskich i długich podziałów na działki. W centrum zabudowa jest zwarta i głównie mieszkaniowo-usługowa. Większe obiekty użyteczności publicznej znajdują się na bocznych ulicach. W zabudowie części środkowej Osieka wyróżnia się kościół, który położony jest na niewielkim wzniesieniu na osi drogi.

Rynek z małym amfiteatrem i zegarem analemmatycznym w Osieku (fotografia – echodnia.eu/swietokrzyskie/rynki-w-miastach-swietokrzyskiego)

Pozostałe osadnictwo skupione jest we wsiach położonych przy drogach gminnych i powiatowych. Ośrodki podrzędne uzupełniające ośrodek podstawowy tworzą wsie: Szwagrow i Tursko Wielkie. Miejscowości położone są na południu gminy, pełnią rolę ośrodków wyspecjalizowanych. Pozostałe wsie tworzą podrzędne ośrodki, gdzie świadczone są usługi na poziomie podstawowym.

W zagospodarowaniu przestrzennym poszczególnych miejscowości dominuje zabudowa ulicowa, rozciągnięta, prowadzona wzdłuż ciągów komunikacyjnych, bez zaznaczonego wyraźniej centrum. Ponadto przeważa zabudowa zagrodowa, a uzupełnia ją jednorodzinna. Większość wsi znajdujących się w zachodniej części gminy usytuowana jest w kierunku wschodnio-zachodnim (np. Mucharzew, Niekrasów, Ossala, Pliskowola i Suchowola).

Wsie w części południowej ułożone są wzdłuż dróg, biegnących w różnych kierunkach, często o układzie promienistym. Ponadto są to wsie (Matiaszów, Mucharzew, Niekrasów) rozczłonkowane poprzez elementy infrastruktury np. sieć kolejową.

Nietypowy charakter przestrzenny ma wieś Długotłęka – jej układ wynika z położenia wzdłuż meandra dawnego biegu rzeki Wisły i układu się w formę podkowy.

Miejscowości w gminie mają charakter wiejski. Dominuje zabudowa mieszkaniowa (domy wolnostojące prywatne, mieszanka starego i nowego budownictwa) oraz wielofunkcyjna.

Na zasoby ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków składają się obiekty sakralne oraz zachowane budynki mieszkalne i gospodarcze. Ważnymi elementami krajobrazu kulturowego, świadczącymi o bogatej historii terenu są miejsca pamięci i cmentarze. Nieodłącznie z krajobrazem związane są również kapliczki i przydrożne krzyże. Część zabytkowych obiektów i założeń objętych zostało ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, inne pozostają w ewidencji zabytków. Wszystkie są chronione na mocy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.).

Zagrożeniem dla tradycyjnego krajobrazu oraz utrzymania lokalnego charakteru miejscowej architektury i budownictwa jest potrzeba dostosowania do obecnych norm i potrzeb. Zabytkowe obiekty, a zwłaszcza domy mieszkalne tracą swój charakter po przebudowie, rozbudowie, modernizacji (zniekształcanie formy architektonicznej), wymianie okien (likwidacja detali architektonicznych), montażu nowoczesnych urządzeń, itp. Liczne szkody w tradycyjnej zabudowie przyniosło również zaprzestanie użytkowania, a co za tym idzie niszczenie obiektów. Jednocześnie pozytywnym zjawiskiem jest coraz większe zaangażowanie mieszkańców w poprawę estetyki swojego otoczenia, porządkowania posesji, dbałości o zieleni.

5.2.3. Zabytki nieruchome

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek nieruchomy to nieruchomości, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego z terenu gminy Osiek - stan na 31 grudnia 2023r. (www.nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby/)

Niekrasów

- kościół parafialny pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, nr rej. A.857/1-2 z 18.03.1957r. oraz z 15.04.1967 i z 16.06.1977r.
- dzwonnica, nr rej. A.857/1-2 z 18.03.1957r. oraz z 15.04.1967 i z 16.06.1977r.
- cmentarz parafialny (najstarsza część), nr rej. A.858 z 19.10.1989r.
- pomnik ku czci 5 poległych 1918-20, nr rej. A.859 z 6.03.1992r.

Osiek

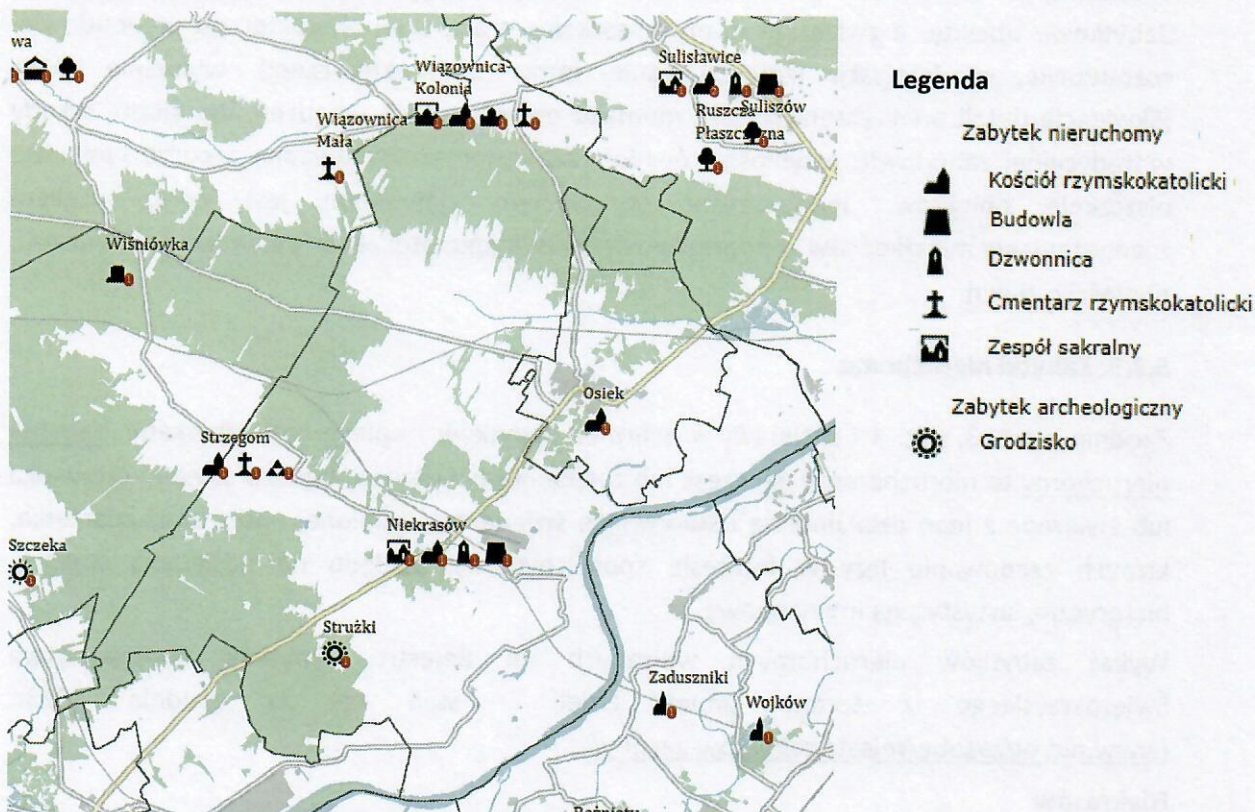
- kościół parafialny pw. św. Stanisława, nr rej. A.860 z 18.03.1957 oraz z 28.10.1971r.

Strużki

- stanowisko archeologiczne nr AZP 94-70 – grodzisko z XIII-XVII w. – nr rej. 210/2

Wymienione wyżej obiekty objęte są rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.).

Rysunek 1. Zabytki nieruchome oraz archeologiczne wpisane do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego (mapy.zabytek.gov.pl/Nid/)

Zespół kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w miejscowości Niekrasów

Kościół parafialny pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny

Dzwonnica

Kościół drewniany z ok. 1661r. z drewna modrzewiowego z dębowymi przyciesiami na kamiennej podmurówce budynek jest dość niskim wysokim stromym dachu, pokrytym gontem z wieżą o konstrukcji słupowej. W bardzo stromej części dachu, nad prezbiterium znajduje się małe okienko doświetlające poddasze. Całość wieńczy ośmioboczna sygnaturka z krzyżem na szczycie, nakryta małym baniastym hełmem.

Wewnątrz kościoła między nawą i prezbiterium znajduje się ozdobny łuk gotycki: na tęczy Chrystus Pan na krzyżu, między Matką Boską i św. Marią Magdaleną. Główny ołtarz zdobią cztery złożone wąskie kolumny. Wnętrze kościoła ozdobione jest polichromiami. W kościele oprócz ołtarza głównego Nawiedzenia NMP, zlokalizowane są dwa ołtarze boczne: na pierwszym jest obraz i rzeźba Chrystusa Pana na krzyżu, na drugim obraz św. Marii Magdaleny. Nad głównym wejściem do kościoła umiejscowiono chór z pieszczatkowymi organami, jest on wsparty na przeszłowej konstrukcji, a od lewej strony prowadzą do niego strome, kręte schodki.

Jest jednym z najcenniejszych zabytków architektury drewnianej w województwie świętokrzyskim. Zespół zabytkowego kościoła parafialnego p.w. Nawiedzenia NMP włączony został do dziedzictwa kulturowego RP i wpisany do rejestru zabytków w składzie: kościół, dzwonnica, najstarsza część cmentarza parafialnego, pomnik ku czci poległych 1918-20 oraz kapliczka przydrożna św. Jana Nepomucena.

Cmentarz parafialny (najstarsza część) w miejscowości Niekrasów

Cmentarz rozlokowany jest na powierzchni 3,5 ha, w tym stary cmentarz 2,1 ha. Nekropolia charakteryzuje się bardzo dużą różnorodnością form i kształtów nagrobkowych: murowane grobowce, obeliski, nagrobne pomniki w formie sarkofagu, kapliczek (np. Chrystus niosący krzyż), kolumn czy żelaznych krzyży na kamiennych cokołach. Przeważają dzieła klasycystyczne i z okresu romantyzmu i neogotyku, występują także dzieła kamieniarskie regionalnych rzeźbiarzy. Najstarsze pomniki na cmentarzu pochodzą z II połowy XIX w.

Chrystus niosący krzyż

Pomnik ku czci żołnierzy wojska polskiego poległych w I i II wojnie światowej w Niekrasowie

Pomnik jest zbiorową mogiłą żołnierzy wojska polskiego poległych w I i II wojnie światowej na cmentarzu parafialnym w Niekrasowie. W latach 2015-2016 mogiła została wyremontowana w dwóch etapach przy udziale dofinansowania w ramach dotacji celowej przyznanej przez Wojewodę Świętokrzyskiego oraz ze środków własnych budżetu Gminy Osiek.

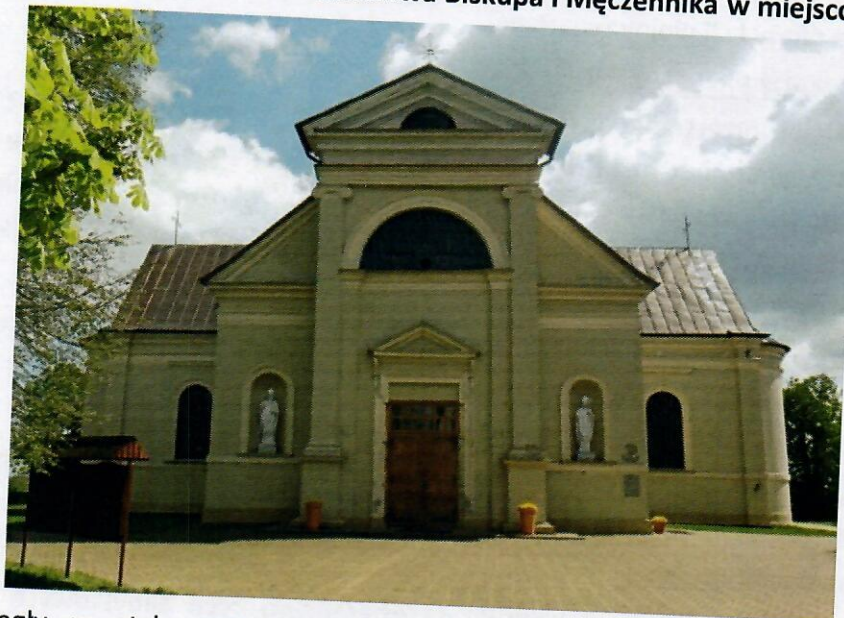
Pomnik ku czci 5 mieszkańców Niekrasowa poległych w wojnie polsko-sowieckiej 1918-1920 w miejscowości Niekrasów

Pomnik o prostej formie dwóch brył, ustawionych na schodku betonowym. Na szczycie prosty, wypukły krzyż, poniżej tablica żeliwna, natomiast na dole piaskowa płaskorzeźba orła w koronie. Napis na tablicy brzmi: PADLI NA POLU CHWAŁY/ODPIRAJĄC Z GRANIC PAŃSTWA

POLSKIEGO/POD WODZĄ JÓZEFA PIŁSUDSKIEGO/NAWAŁĘ NAJEŹDŹCÓW W LATACH 1918/20/ Ferenc Jan, rolnik/ Pietrzyk Jan, rolnik/ Sowa Jan, rolnik/ Wawrzynkiewicz Ignacy, rolnik/ Więcek Franciszek, uczeń”.

Kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w miejscowości Osiek

Kościół z cegły w stylu neoklasycystycznym, na planie krzyża greckiego zakończonego w ramionach węższymi, półkolistymi absydami. Dach dwuspadowy, w centrum wieżyczka. Portal wyższy od całości. Część środkowa zwieńczona tympanonem, poniżej półkolisty otwór okienny, nad drzwiami fryz tympanonu. Oszczędne dekoracje architektoniczne. Wnętrze w nawie głównej zamknięte jest półkolistym stropem wraz z prezbiterium w absydzie, w ramionach krzyża strop zamknięty płasko. W części zasadniczej 4 szerokie kolumny podtrzymują konstrukcję kościoła, oddzielając nawy, 2 inne stanowią wsporniki do chóru z organami. Wyposażenie kościoła w Osieku stanowią pochodzące z różnych stylów zabytki ruchome, m.in.: rokokowy ołtarz ze sceną ukrzyżowania, ambona w stylu regencji, rokokowe feretrony, rzeźbione stacje Męki Pańskiej, charakterystyczne dla sztuki ekspresyjnej przełomu XIX i XX wieku.

Ważnym elementem kulturowego krajobrazu gminy są miejsca kultu religijnego w Osieku, Niekrasowie i Szwagrowie.:

- Osiek - kościół parafialny p.w. św. Stanisława Biskupa i Męczennika (1852r.)
- Niekrasów - kościół parafialny p.w. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny (około 1661r.)
- Szwagrow - kościół parafialny p.w. Jezusa Miłosiernego (poł. XIX w.).

CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius loci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. W granicach

cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia.

Cmentarze grzebalne rzymsko-katolickie znajdują się w Osieku i Niekrasowie. Na cmentarzach znajduje się wiele cennych historycznie pomników, a także pomniki upamiętniające ofiary I i II wojny światowej.

ZABYTKOWE UKŁADY PRZESTRZENNE

Zabytkowe układy przestrzenne to założenia miejskie i wiejskie zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic lub sieci dróg. Są to zarówno urbanistyczne układy miast, ruralistyczne układy wsi, także mniejsze zespoły: założenia pałacowo-folwarczne, zwykle połączone z parkami, cmentarze.

Według „Zmiany w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Osiek” ochronie powinny podlegać wszystkie elementy krajobrazu kulturowego oraz nieruchome zabytki kultury materialnej:

- zabytkowy charakter wsi ulicowych i sposób ich zabudowy oraz ekspozycję przestrzenną poprzez właściwe kształtowanie linii, wysokości i gęstości zabudowy, warunki realizacji ogrodzeń oraz zieleni wiejskiej,
- zachowaniu i podkreśleniu w układzie przestrzennym cech zabytkowych dla: układu urbanistycznego miasta Osiek oraz obiekty kościołów i plebanii w Osieku, Niekrasowie, a także zabytkowe zagrody, domy wiejskie i zabudowania gospodarcze znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Głównym zagrożeniem dla zabytkowych układów przestrzennych wsi są zagrożenia wynikające z potrzeb rozbudowy infrastruktury funkcjonalno-przestrzennej, w szczególności przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełnienia przestrzeni zabudową o różnej stylistyce.

5.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z art. 3. pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **zabytek ruchomy**, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytki ruchome, których ewidencja jest prowadzona w formie kart adresowych gromadzonych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach są wpisane do rejestru zabytków lub do wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych.

Zabytki ruchome obecne na terenie gminy Osiek stanowią wyposażenie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, głównie kościołów: kościoła parafialnego pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w miejscowości Niekrasów oraz kościoła parafialnego pw. św. Stanisława w Osieku. Ponadto do zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego z terenu gminy Osiek zaliczamy:

- figurę przydrożną św. Jana Nepomucena w Niekrasowie (nr rejestru 381 B/3, decyzja z dnia 26.01.2016r.),
- krzyż przydrożny w Niekrasowie (nr rejestru 381 B/1-2, decyzja z dnia 20.04.2015r
- figurę św. Józefa z Dzieciątkiem w Niekrasowie (nr rejestru 381 B/1-2, decyzja z dnia 20.04.2015r.

Figura przydrożna św. Jana Nepomucena

Krzyż przydrożny

Figura przydrożna św. Józefa z Dzieciątkiem

Figura późnobarokowa ok 1800r. położona przy tzw. Trakcie królewskim, na gruntach Parafii Rzymsko Katolickiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Niekrasowie (działka 489/1).

Dwie figury przydrożne przy tzw. trakcie królewskim, na gruntach Parafii Rzymsko- Katolickiej pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Niekrasowie

5.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Osiek.

Stanowiska archeologiczne z terenu gminy Osiek zostały odkryte m.in. na podstawie badań Archeologicznego Zdjęcia Polski, które były realizowane w latach 70-tych i 80-tych XX wieku. Karty ewidencyjne stanowisk archeologicznych znajdują się w archiwum dokumentacji Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach – Delegatura w Sandomierzu. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy rozkłada się na powierzchni 5 obszarów AZP: 92-70, 92-71, 93-70, 93-71 i 94-70.

Na terenie gminy Osiek odnotowano i zewidencjonowano 59 stanowisk archeologicznych pochodzących z różnych okresów, głównie ze śladami osadnictwa. Stanowiska nie są zaznaczone w terenie. Zlokalizowane w miejscowości Tursko Wielkie (obręb 14 Strużki, dz. nr ewid. 91/3) fortalicjom nowożytnie „Zamczysko Turskie” (domniemane grodzisko wczesnośredniowieczne) należy do zabytku wpisanego rejestru zabytków (rejestr nr 270/A, decyzja z dnia 2.08.1982r.). Stanowisko jest obiektem odznaczającym się w terenie. Z informacji zawartych w kartach ewidencyjnych poszczególnych stanowisk wynika, że materiał zabytkowy pochodzący z pozostałych stanowisk w gminie jest nieliczny.

Zewidencjonowane stanowiska w gminie nie są obecnie zagrożone, znajdują się w większości na terenach leśnych lub łąkowo-polnych, w oddaleniu od linii zabudowy poszczególnych miejscowości. W przypadku jednak prowadzenia inwestycji inwazyjnych należy prace ziemne prowadzić pod nadzorem archeologicznym. Spis stanowisk archeologicznych w Gminnej Ewidencji Zabytków stanowi **załącznik nr 2**.

Według zapisów „Zmiany w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Osiek” szczególnej ochronie podlegać powinny stanowiska i strefy archeologiczne. W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego i przy ustalaniu warunków zabudowy oraz lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględniać zewidencjonowane stanowiska archeologiczne, które podlegają ochronie konserwatorskiej oraz wprowadzić ewentualnie nowe dane służb konserwatorskich na ten temat. Na terenie wskazanych stanowisk wszelka działalność inwestycyjna związana z pracami ziemnymi może być podejmowana tylko po uzgodnieniu szczegółowych warunków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Tereny te są potencjalnymi obszarami występowania znalezisk archeologicznych. W razie konieczności powinny zostać zapewnione badania archeologiczne, których zakres i rodzaj określi WKZ. Mogą to być badania:

- powierzchniowe (polegające na prospekcji terenowej obszaru planowanej inwestycji w celu odkrycia widocznych zabytków archeologicznych - znalezisk na powierzchni bądź form terenowych),
- nadzór archeologiczny (polegający na stałej obecności archeologa w miejscu prowadzenia inwestycji, jego zadaniem jest udokumentowanie wszystkich obiektów mogących mieć charakter zabytkowy, a także wstrzymanie prac w przypadku natrafienia na nieruchomy zabytek archeologiczny bądź ruchomy wymagający konsultacji z konserwatorem),
- badania wykopaliskowe (najbardziej inwazyjna metoda, polegająca na eksploracji nawarstwień stratygraficznych i znajdujących się w nich obiektów oraz konstrukcji),
- badania sondażowe (polegające na otwarciu niewielkiego wykopu w celu weryfikacji obecności stanowiska archeologicznego).

Niezależnie od lokalizacji, w przypadku odkrycia podczas robót ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy:

- a) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;

- b) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- c) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków lub organ działający w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza.

Zgodnie z przepisami prawa o ochronie dóbr kultury, wstrzymanie robót, o którym mowa wyżej w pkt a), winno trwać do czasu uzyskania decyzji wojewódzkiego konserwatora zabytków (lub organu działającego w jego imieniu zgodnie z właściwością terytorialną) o sposobie dalszego postępowania z odkrytym przedmiotem, lub w razie nie dokonania przez konserwatora odpowiednich oględzin przedmiotu – nie więcej niż 5 dni.

5.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Osiek nie działa żadna placówka muzealna. W miejscowości Ossala znajduje się Dom pamięci Adama Bienia (prawnika, pisarza, polityka, jednego z współtwórców polskiego Państwa Podziemnego, działacza społecznika). W tej samej miejscowości jest także Dom Pracy Twórczej Adama i Józefy Kwiatkowskich z oryginalnym wyposażeniem i obrazami pędzla Józefy Kwiatkowskiej.

Dom pamięci Adama Bienia w Ossali

5.2.7. Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003r., **dziedzictwo niematerialne** to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę

o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Na terenie gminy Osiek dziedzictwo niematerialne zostało zachowane i jest kultywowane poprzez m.in.: zachowanie obrzędowości i tradycji związanych z świętami kościelnymi, zachowanie obrzędowości ludowej oraz pamięci historycznej.

Główną jednostką kulturotwórczą i chroniącą dziedzictwo gminy jest Miejsko-Gminny Dom Kultury w Osieku. Podstawowym celem MGOK jest prowadzenie wielokierunkowej działalności rozwijającej i zaspokajającej potrzeby oraz aspiracje kulturalne społeczeństwa poprzez np.: tworzenie i upowszechnianie różnych dziedzin kultury oraz sztuki profesjonalnej i amatorskiej. Do podstawowych zadań MGOK należy: rozpoznawanie i rozbudzanie zainteresowań kulturalnych społeczeństwa, kształtowanie wzorców aktywnego uczestnictwa w kulturze, kultywowanie i rozwijanie tradycji kulturalnych, twórczości ludowej amatorskiej wszystkich środowisk mieszkańców gminy, wspomaganie pod względem merytorycznym i organizacyjnym inicjatyw kulturalnych wszystkich środowisk gminy, tworzenie warunków do rozwoju talentów twórczych i twórczości kulturalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego, współpraca z innymi ośrodkami kultury, sportu i rekreacji, współdziałanie z organizacjami społecznymi, zakładami pracy, szkołami w zakresie prowadzonej działalności oraz organizowanie działalności rozrywkowej. MGOK w Osieku prowadzi działalność kulturalną i edukacyjną w różnych sekcjach i kołach zainteresowań (nauka gry na instrumentach muzycznych, nuka śpiewu, zajęcia artystyczne i taneczne dla dzieci zajęcia sztuk walki aikido dla dzieci i młodzieży, zajęcia ruchowe dla dorosłych – aerobik), organizuje imprezy, festyny rodzinne itp. Ponadto Ośrodek jest wydawcą gazety „Wieści Osieckie”, która jest wydawana jako kwartalnik.

W gminie działa ponadto Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Osieku i jej filia w Tursku Wielkim. Księgozbiór bibliotek składa się z literatury pięknej i popularnonaukowej dla dzieci i młodzieży oraz dorosłych. Biblioteka podejmuje także działania związane z upowszechnianiem książek i czytelnictwa oraz organizuje: wystawy poświęcone ważnym wydarzeniom kulturalnym i rocznicowym, spotkania z ludźmi kultury i nauki, wieczory poezji. Prowadzone są lekcje biblioteczne, Dyskusyjny Klub Książki i inne spotkania z czytelnikami.

W gminie, reaktywowały się Koła Gospodyń Wiejskich, które kultywują tradycje regionalne w zakresie obrzędowości i regionalnych potraw, organizują warsztaty kulinarne, inicjują spotkanie integracyjne w miejscowościach. Obecnie Koła działają w miejscowości Trzcianka Kolonia, Mucharzew, Strużki, Niekrasów, Osiek „Teraz My”, Lipnik „Wiślanie”, Sworzeń „Powiślanie”, Suchowola „Wszyscy Razem”, Trzcianka „Sami Swoi”, Szwagrów „Dorzeczanie”, Długoleka „Lawenda”, Tursko Wielkie „Turskowianki”, Ossala „Ossalanie”, Pliskowola oraz Kąty „Kwiat jabłoni”.

Tradycje kościelne kultywowane są przez kościoły parafialne w Osieku, Niekrasowie i Szwagrowie. Do Niekrasowa 8 września przybywają pielgrzymi z sąsiednich parafii na święto Matki Boskiej Siewnej (Narodziny Matki Boskiej). Obrzędowość kościelna to nie tylko

uczestnictwo w świętach roku liturgicznego, odpusty, ale i dbałość miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne (porządkowanie i strojenie) oraz cmentarze.

Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijno-patriotyczną. Corocznie, w czerwcu, przy pomniku upamiętniającym pacyfikację wsi Strużki odbywają się uroczystości związane z obchodami rocznicy wybuchu wojny i pacyfikacji wsi.

Ważnym elementem tradycji jest pożarnictwo. Obecnie działają jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej w miejscowościach: Osiek, Ossala, Suchowola, Pliskowola, Szwagrow, Długotłęka, Bukowa, Niekrasów i Tursko Wielkie. Strażacy aktywnie uczestniczą w jubileuszach i imprezach ogólnogminnych czy sołeckich, biorą udział w uroczystościach patriotycznych i związanych z kalendarzem liturgicznym w parafiach rzymsko-katolickich, uczestniczą w pracach społecznych, itp.

Regionalia i wspomnienia o gminie, miejscowościach, ludziach i wydarzeniach gromadził przez wiele lat p. Winicjusz Król (zm. w 2011r.).

Wartości przyrodnicze i krajobrazowe gminy można podziwiać wędrując szlakami turystycznymi przebiegającymi przez gminę:

- drogowy Szlak Architektury Drewnianej - kościół w Niekrasowie leży na trasie województwa świętokrzyskiego
- rowerowy „żółty” szlak województwa świętokrzyskiego „Miejsca Mocy” - szlak pielgrzymkowy przez miejscowość Niekrasów,
- pieszy „zielony” szlak turystyczny prowadzący z Chańczy do Pielaszowa przebiega przez miejscowości w gminie: Ossalę, Niekrasów i Osiek

Szlak Frontu I Wojny Światowej – świętokrzyski odcinek szlaku łączy się z województwem małopolskim, w ciągu drogi krajowej nr 74, ok. 10 km za Książem wielkim k. Świątnik, natomiast w województwie łódzkim, w ciągu drogi wojewódzkiej nr 746. Szlak przebiega m.in. przez Osiek – kwatery wojenne poległych w czasie I i II wojny światowej na cmentarzu katolickim,

W gminie Osiek działają stowarzyszenia, które włączają się w działania na rzecz gminy w poszczególnych miejscowości: Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Długotłęka i Okolicy, Fundacja Aktywizacji i Rozwoju w Osieku, Stowarzyszenie „Osieczanie” w Osieku, Stowarzyszenie Na Rzecz Mieszkańców Niekrasowa, Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Wsi Mucharzew w likwidacji, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Pliskowola, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Trzcianka i Trzcianka Kolonia, Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Wsi Tursko Wielkie Stowarzyszenie Przyjaciół Szkoły i Wsi Bukowa „Bukowanie”, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi „Feniks” w likwidacji w Sworoniu, Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Ossalę „Razem w Przyszłość” oraz Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Suchowola „Wszyscy Razem”.

W regionie funkcjonuje Lokalna Grupa Działania „Dorzecze Wisły”, którą tworzą gminy: Łubnice, Oleśnica, Osiek, Połaniec i Rytwiany. LGD aktywnie promuje dziedzictwo kulturowe regionu w celu rozwoju turystyki i rekreacji oraz prowadzi działania w kierunku podniesienia

jakości zasobów ludzkich oraz rozwoju alternatywnych form aktywności gospodarczej i zarobkowania dla ludności W „Lokalnej Strategii Rozwoju LGD Dorzecze Wisły” zapisany został cel: „Wzrost jakości oferty kulturalnej obszaru LGD – Dorzecze Wisły”. Realizowany jest on poprzez: rozwój działalności lokalnych twórców kultury, cykliczne wydarzenia kulturalne, zajęcia szkoleniowe i warsztatowe w różnych obszarach kultury dla mieszkańców, wsparcie inwestycyjne dla obiektów prowadzących i rozpoczynających prowadzenie działalności kulturalnej.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Białaczów funkcjonują dwie z w/w form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na terenie miasta i gminy Osiek znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków i są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Wykaz obiektów z terenu gminy Osiek wpisanych do rejestru zabytków woj. świętokrzyskiego

Miejscowość	Obiekt	Adres	Wpis do Rejestru Zabytków Województwa Łódzkiego
Niekrasów	Kościół parafialny pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny	Niekrasów Poduchowny	Rejestr nr A.857/1-2 z 18.03.1957r., 15.04.1967r. oraz 16.06.1977r..
Niekrasów	Dzwonnica	Niekrasów Poduchowny	Rejestr nr A.857/1-2 z 18.03.1957r., 15.04.1967r. oraz 16.06.1977r..
Niekrasów	Cmentarz parafialny (najstarsza część)	działki nr ewid. 801, 823/1	Rejestr nr A.858 z 19.10.1989r.,

Niekrasów	Pomnik ku czci 5 poległych 1918-1920, miejsce Pamięci Narodowej	działka nr ewid. 489/1	Rejestr nr A.859 z 6.03.1992r.
Osiek	Kościół parafialny pw. Św. Stanisława	ul. Mickiewicza działka nr ewid. 596/1	Rejestr nr A.860 z 18.03.1957r. oraz z 28.10.1971r.
Niekrasów	Figura przydrożna św. Jana Nepomucena	działka nr ewid. 489/1	Rejestr nr 381 B/3 z 26.01.2016r.
Niekrasów	Krzyż przydrożny	działka nr ewid. 486/3	Rejestr nr 381 B/1-2 z 20.04.2015r..
Niekrasów	Figura przydrożna św. Józefa z Dzieciątkiem	działka nr ewid. 486/3	Rejestr nr 381 B/1-2 z 20.04.2015r..

Ustalenia ochrony zabytków zawarte w planie miejscowym stanowią samodzielną formę ochrony, co podkreśla uprawnienie władz gmin do wskazywania takich obiektów i obszarów oraz określania dla nich zasad ochrony, niezależnie od działań podejmowanych przez służby ochrony zabytków. Na terenie gminy znajdują się zabytki, dla których formą ochrony są ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W przypadku odkrycia w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem należy zgodnie z art. 32 ust. 1 z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

- wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot,
- zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia,
- niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, Burmistrza.

Wykaz oraz stan zachowania i zagospodarowania zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków zawiera **załącznik nr 1**.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Obowiązkiem samorządu lokalnego jest ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te zapisane są w art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.. Gmina powinna dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków

3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (tj. Dz. U. 2021, poz. 56). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994r. - Prawo budowlane - tj. Dz. U. 2023 poz. 682 ze zm.).

Zgodnie z art. 21 ustawy podstawą do sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest gminna ewidencja zabytków.

W Gminnej Ewidencji Zabytków (Zarządzenie Nr 12/20 Burmistrza Miasta i Gminy Osiek z dnia 30.03.2020r. w sprawie przyjęcia gminnej Ewidencji Zabytków Miasta i Gminy Osiek) znajdowały się ogółem 54 obiekty, w tym 8 wpisanych do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego oraz 59 stanowisk archeologicznych, w tym 1 wpisany do rejestru zabytków. Obiekty poza rejestrowymi, to głównie domy mieszkalne, budownictwo gospodarcze (spichlerz, młyn motorowy itp.), układ przestrzenny wsi, miejsca Pamięci Narodowej, kościoły i cmentarze oraz kapliczki i krzyże przydrożne. Stanowiska archeologiczne w gminie to głównie pozostałości osad, obozowisko i grodzisko pochodzące z okresu rzymskiego, okresu nowożytnego, wczesnego i późnego średniowiecza oraz epoki neolitu i brązu.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Osiek została aktualizowana Zarządzeniem Nr 15/24 Burmistrza Miasta i Gminy Osiek z dnia 27 marca 2024 roku. Do GEZ włączone zostały 3 figury przydrożne – kapliczki w miejscowościach Niekurza, Bukowa oraz Osiek. Ponadto do GEZ został włączony budynek w Strużkach (Zarządzenie Nr 23/24 Burmistrza Miasta i Gminy Osiek z dnia 14 maja 2024 roku) oraz dawny cmentarz ewangelicki w Mikołajowie (Zarządzenie Nr 60/24 Burmistrza Miasta i Gminy Osiek z dnia 24 września 2024 roku). Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

W Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta i Gminy Osiek ujętych jest 59 obiektów zabytkowych (**Załącznik nr 1. Obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków**) oraz 59 kart zabytków archeologicznych (**Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków**), które to obiekty objęte są rygorami prawnymi wynikającymi

z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. 2022 poz.840 ze zm.).

5.5. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Analiza wartości zabytkowych, stanu zachowania oraz walorów przyrodniczo-krajobrazowych gminy pozwoliła na sformułowanie najpilniejszych postulatów związanych z ochroną zabytków i krajobrazu kulturowego w gminie Osiek. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy świadczą o bogatej przeszłości i znaczeniu tego regionu. Są to zabytki wpisane do rejestru zabytków:

- kościół parafialny pw. Nawiedzenia NMP w Niekrasowie
- dzwonnica przy kościele parafialnym pw. Nawiedzenie NMP w Niekrasowie
- cmentarz parafialny (najstarsza część) w Niekrasowie
- pomnik ku czci poległych 1918-1920, miejsce Pamięci Narodowej w Niekrasowie
- kościół parafialny pw. św. Stanisława w Osieku
- figura przydrożna św. Jana Nepomucena w Niekrasowie
- krzyż przydrożny w Niekrasowie
- figura św. Józefa z Dzieciątkiem w Niekrasowie.

Biorąc pod uwagę zasób dziedzictwa w gminie (ilość zabytków wpisanych do rejestru, wartościowe walory przyrodniczo-krajobrazowe) oraz stan zachowania i prawdopodobne zagrożenia poszczególnych zabytków, zauważyć należy, że zabytkami cennymi i najbardziej rozpoznawalnymi na terenie gminy są:

- plebania przy kościele pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny w Niekrasowie
- młyn motorowy w Osieku
- dzwonnica, kaplica i plebania przy kościele pw. św. Stanisława w Osieku
- dawna szkoła (obecnie Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy Osiek) w Osieku
- układ przestrzenny Osieka
- cmentarz żydowski w Osieku
- spichlerz, zespół dworu w miejscowości Szwagrów
- Miejsca Pamięci Narodowej

MIEJSCA PAMIĘCI NARODOWEJ

Miejsca Pamięci Narodowej na terenie gminy Osiek związane są z ruchem narodowo-wyzwoleńczym głównie z czasów II wojny światowej, a także martyrologią i męczeństwem mieszkańców gminy podczas ostatniej wojny:

- Bukowa - upamiętnienie bitwy pod Bukową w 1944r.
- Niekrasów Poduchowny - pomnik poległych w latach 1919-1920

- Niekrasów, cmentarz parafialny – miejsce pamięci żołnierzy poległych w czasie I i II wojnie światowej
- Niekrasów, cmentarz parafialny - miejsce pamięci pomordowanych mieszkańców wsi Strużki
- Osiek, ul. Połaniecka - pomnik poświęcony poległym w latach 1939-45
- Osiek, cmentarz parafialny - grób Seweryna Wesołowskiego, weterana powstania styczniowego
- Osiek, cmentarz parafialny - symboliczny grób Bogusława Wesołowskiego obrońcy Gdyni podczas kampanii wrześniowej
- Osiek, cmentarz przykościelny - pamiątkowa płyta ks. Tomasza Sokolskiego - weterana powstania styczniowego
- Osiek, cmentarz parafialny - mogiła pamięci żołnierzy poległych w II wojnie światowej
- Osiek, cmentarz parafialny - pomnik pamięci żołnierzy poległych w I i II wojnie światowej
- Osiek, kościół parafialny - tablica upamiętniająca walki oddz. „Jędrusie”,
- Osiek, teren Zespołu Szkół im. Jana Pawła II - Pomnik Jana Pawła II autorstwa Andrzeja Zwolaka
- Ossala Lesisko - pomnik upamiętniający śmierć Władysława Jasińskiego „Jędrus i jego partyzantów w 1943r.

Ponadto w Osieku, poza miastem, niedaleko od drogi na Połaniec położony jest cmentarz wspólnoty żydowskiej, który został założony w pierwszej połowie XIX wieku. Cmentarz był obwiedziony z trzech strony murem kamiennym, a z czwartej płotem drewnianym. Podzielony był na cztery strefy. Według nich rodzina zmarłego opłacała konkretną opłatę. Najdroższe miejsca, uważane jednakże za najlepsze zlokalizowane były w środku cmentarza w rzędzie grobów, mieszczących pochówki rabina Troppego. Z kolei im dalej od środka, tym miejsca były tańsze. Najtańsze były miejsca pod murem kirkutu i wybierały je na ogół biedne rodziny, których nie było stać na droższe. Powierzchnia kirkutu wynosi 0,146 ha. Cmentarz uległ dewastacji. Obszar jest zarośnięty wysoką trawą. Nie zachowały się całe macewy, ich fragmenty zginęły w roślinności.

Częstym elementem wsi są także zabytkowe lub współczesne kapliczki i krzyże przydrożne. Kapliczki domkowe znajdują się w miejscowościach: Bukowa, Osiek (św. Jana Nepomucena na rynku) i Tursko Wielkie. Kapliczki na postumentach są ustawione w miejscowościach: Bukowa, Niekrasów, Osiek i Trzcianka. Krzyże są w Bukowej, Nakolu, Niekrasowie, Ossali, Osieku, Suchowoli i Sworoniu.

Oprócz zabytków wpisanych do rejestru zabytków, na terenie gminy znajdują się zabytki cenne lokalnie, zabytki ważne dla społeczności gminy – domy mieszkalne i kapliczki i krzyże przydrożne. To one budują świadomość historii i przynależności do danego obszaru, są niemymi i często ostatnimi świadkami losów funkcji danych miejsc, historycznych centrów

wsi, przepraw czy ważnych wydarzeń z przeszłości. Włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków domy mieszkalne i kapliczki i krzyże przydrożne są przejawem dostrzegania tych wartości przez gminę Osiek i troski o ich zachowanie w dla następnych pokoleń.

6. Ocena dziedzictwa kulturowego gminy Osiek

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Poniżej została przedstawiona analiza SWOT, która skoncentrowana jest wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Osiek. Obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe gminy oraz podobne analizy przeprowadzone dla innych dokumentów strategicznych gminy. Znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami – konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy, bowiem jego historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE OSIEK

MOCNE STRONY

- walory przestrzenne, krajobrazowe, środowiska przyrodniczego
- bogata historia regionu i gminy oraz poszczególnych miejscowości
- dobry stan techniczny zabytków znajdujących się w Rejestrze Zabytków Województwa Świętokrzyskiego,
- występowanie obiektów zabytkowych w zespołach przestrzennych w powiązaniu z krajobrazem i ukształtowaniem terenu,

	→ żywa tradycja narodowowyzwoleńcza przejawiająca się w pamięci o bohaterach m.in. o oddziale „Jędrusiów” z czasów II wojny światowej oraz dbałości o cmentarze i Miejsca Pamięci Narodowej → dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o krzyże, kapliczki przydrożne, figurki, cmentarze grzebalne oraz miejsca pamięci narodowej → ścieżki turystyczne przechodzące przez gminę: szlak Miejsca Mocy, Szlak architektury drewnianej, zielony szlak turystyczny → przeprowadzenie rewitalizacji rynku w Osieku oraz prac remontowych zabytków
SŁABE STRONY 	→ zły stan zachowania wielu obiektów z Gminnej Ewidencji Zabytków, głównie domów mieszkalnych, zagród – nie zachowanie charakteru miejscowości → niewystarczająca ilość środków w budżecie gminy na przeprowadzanie koniecznych inwestycji związanych z ochroną zabytków → przemieszanie funkcji w zagospodarowaniu przestrzennym gminy → brak świadomości mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych, → mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów
SZANSE 	→ uwzględnianie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym → poczucie lokalnej tożsamości mieszkańców gminy → dbałość mieszkańców poszczególnych miejscowości o kapliczki przydrożne, figurki → rozpowszechnianie działalności zespołów ludowych, obrzędowych, śpiewaczych oraz reaktywowanie kół gospodyń wiejskich → włączenie gminy w wojewódzkie, regionalne trasy turystyczne → przestrzeganie form architektonicznych wynikających z uwarunkowań kulturowych
ZAGROŻENIA 	→ niska świadomość mieszkańców odnośnie konieczności zachowania tradycyjnej zabudowy i właściwego odnawiania zabytków architektonicznych → przemieszanie funkcji w zagospodarowaniu przestrzennym gminy → pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie

gminy

- zagrożenie konfliktem zbrojnym lub sytuacją kryzysową
- zagrożenia zewnętrzne dla budowli zabytkowych: dewastacja, pożar, podtopienie, niekorzystne warunki atmosferyczne, niewłaściwe zabezpieczenie obiektów wpisanych do GEZ
- zagrożenie aktami wandalizmu lub kradzieży w stosunku do cmentarzy, kościołów itp.
- bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych
- samowola budowlana

7. Założenia „Programu opieki nad zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2020-2023”

7.1. Formy opieki nad zabytkami - rozpoznanie, zabezpieczenie, konserwacja, rewitalizacja

ROZPOZNANIE

Rozpoznanie substancji zabytkowej na terenie gminy jest podstawą wszelkich działań w dziedzinie ochrony zabytków. Jest też procesem ciągłym, z tego powodu - stworzona na potrzeby „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja” Gminna Ewidencja Zabytków poddana została weryfikacji. Na wniosek gminy Osiek w ewidencji zostało dodatkowo ujętych 5 obiektów - 3 kapliczki, 1 budynek oraz 1 cmentarz ewangelicki.

ZABEZPIECZENIE

Ważnym elementem dbałości o dziedzictwo kulturowe jest zabezpieczenie obiektów zabytkowych w razie nagłego zagrożenia. Sposobami zabezpieczenia obiektów na terenie jest prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, wpisanie do rejestru zabytków, oznakowanie zabytkowych obiektów znakiem „Konwencji Haskiej”, uwzględnienie ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego.

Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).

W razie nagłego zagrożenia dla zabytku należy zawiadomić Urząd Miasta i Gminy oraz w zależności od zagrożenia - straż pożarną, policję. Po ustaniu zagrożenia dla obiektu zabytkowego należy m.in.: zabezpieczyć zabytek przed jego dalszą degradacją,

udokumentować zaistniałe straty i podjęte w trakcie trwania zagrożenia działania, poinformować właściwe organy tj. Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o zaistniałej sytuacji, stratach, podjętych działaniach, potrzebach pomocy oraz wykonać ekspertyzę konserwatorską.

KONSERWACJA

Konserwacja zabytków to zespół stałych i systematycznych działań mających na celu utrzymanie obiektu zabytkowego w dobrym stanie technicznym. Konserwacja zabytków kieruje się dwoma zasadami:

- zasadą minimalnej interwencji polegającej na zastosowaniu jak najskromniejszych środków, które mają wpływ na istniejącą tkankę zabytkową,
- zasadą odwracalności interwencji polegającą na tym, że zawsze winna istnieć możliwość zlikwidowania skutków zabiegu konserwatorskiego, gdyby zaistniała potrzeba powrotu do stanu sprzed interwencji.

Konserwację przeprowadza się po dokładnym zinventaryzowaniu obiektu, które ma na celu ustalenie stanu dzieła, obiektu oraz zakresu prac koniecznych do przeprowadzenia i wybraniu odpowiedniej metody konserwacji.

Konserwacja ma zawsze charakter zachowawczy, bez uzupełniania brakujących fragmentów zabytku. W przypadku konieczności uzupełnienia brakującej tkanki zabytkowej, zabieg konserwatorski poszerza się o rekonstrukcje. W zabiegach restauratorskich dopuszcza się rekonstrukcje pod warunkiem, że po interwencji istnieje możliwość łatwej identyfikacji elementów dodanych do zabytkowej tkanki. W wielu przypadkach konserwacja zabytków zaleca uzupełnianie brakującej tkanki zabytkowej współczesną formą zharmonizowaną z charakterem zabytku w wymiarze estetycznym i materiałowym.

Prace konserwacyjne nieruchomości zabytkowych na terenie gminy należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami.

Podstawowym priorytetem w zakresie ochrony konserwatorskiej zabytków archeologicznych jest „nie niszczyć bez potrzeby” – postulowane jest zachowanie najcenniejszych, największych skupisk stanowisk archeologicznych w stanie nie naruszonym, w miejscu ich pierwotnego występowania „in situ”. Przyszłe pokolenia, które mogą dysponować lepszymi, mniej inwazyjnymi metodami badawczymi i w ten sposób lepiej poznać i obcować z autentycznymi śladami przeszłości.

REWALORYZACJA I REWITALIZACJA

Rewaloryzacja zabytków dotyczy poszczególnych obiektów, które mogą być do pewnego stopnia przekształcane w takim zakresie, by dostosować je do współczesnych wymogów życia i aktualnych funkcji, tak by nie utraciły swych wartości zabytkowych i estetycznych. Rewitalizacja oznacza w sensie dosłownym „przywrócenie do życia” i jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do obszaru zurbanizowanego (np. części miasta lub zespołu obiektów budowlanych), który w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych, utracił całkowicie lub częściowo swoją pierwotną funkcję

i przeznaczenie. Pojęcie rewitalizacji odnosi się do kompleksowego procesu odnowy wyznaczonego terenu, znalezieniu dla niego nowego zastosowania i doprowadzenie do stanu, w którym zmieni swoją funkcję.

Działaniom rewitalizacyjnym można podać kilka obszarów na terenie gminy, zależy to głównie od właścicieli obiektów oraz zaangażowania gminy. Szczególnie ważne są takie działania w centrach miejscowości, w miejscach zabytkowych o niewykorzystanym potencjalne.

ZALECENIA W PRZYPADKU PROWADZENIA PRAC KONSERWACYJNYCH NA OBIEKTACH I STANOWISKACH ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU LUB GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

Według obowiązujących w Polsce ustaw, dotyczących ochrony zabytków oraz prawa budowlanego, właściciel obiektu zabytkowego przewidzianego do konserwacji, odbudowy itp., powinien dysponować m.in. następującymi dokumentami:

- potwierdzoną decyzją wpisu obiektu do rejestru zabytków lub do Gminnej Ewidencji Zabytków,
- potwierdzonym dowodem prawa własności do obiektu,
- decyzją właściwego organu ochrony zabytków zezwalającą na przeprowadzenie prac,
- projektem budowlanym,
- pozwoleniem na budowę lub zgłoszeniem robót budowlanych.

Pozwolenie od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich itp. obejmuje: dane o zabytku, dane wnioskodawcy, zakres prac – przywołanie programu prac konserwatorskich, termin realizacji, wskazanie wykonawcy, nadzór konserwatorski. Ponadto należy ubiegać się o pozwolenie na budowę albo zgłoszenie robót budowlanych.

Robotami budowlanymi przy zabytkach nieruchomych mogą kierować jedynie osoby, które posiadają odpowiednie uprawnienia budowlane (zgodnie z Prawem budowlanym) oraz odbyły minimum 2-letnią praktykę zawodową przy obiektach zabytkowych. Roboty budowlane po uzyskaniu zezwoleń przebiegają w takiej samej formie jak prace przy innych obiektach budowlanych, tj. wymagają prowadzenia dziennika budowy, posiadania harmonogramu działań, zgodnego z prawem oddania obiektu do użytku i odbioru robót budowlanych.

Prace konserwacyjne obiektów zabytkowych na terenie gminy należą do zakresu obowiązków właścicieli zarządzających danymi obiektami. W stosunku do obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków stan prawny jest uregulowany, konserwacja jest wykonywana na bieżąco. W zakresie obiektów z gminnej ewidencji zabytków (wpisanych do kart adresowych): są to głównie domy mieszkalne zamieszkałe i użytkowane, gdzie remonty przeprowadza się bez zachowania zasad konserwacji, dostosowując je do potrzeb mieszkańców oraz domy i obiekty bez właścicieli, niszczące, niezabezpieczone, popadające w ruinę.

W gminie są obiekty, o których stan techniczny należy zadbać, ponieważ stanowią wartościowe dziedzictwo kulturalne. Niektóre prace mogą przeprowadzać sami właściciele obiektów i na ich bazie tworzyć nową wartość, a niektóre wymagałyby wsparcia gminy lub inwestora zewnętrznego.

ZALECENIA W PRZYPADKU PROWADZENIA INWESTYCJI NA TERENIE WPISANYM DO REJESTRU LUB ODKRYCIA STANOWISKA ARCHEOLOGICZNEGO

Prowadzenie robót budowlanych na obszarze wpisanym do rejestru zabytków, (według przepisów prawa budowlanego z dnia 7 lipca 1994r.(tj. Dz. U. 2023 poz. 682 ze zm.), przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wydanie przez organ architektoniczno-budowlany pozwolenia na prowadzenie robót budowlanych w stosunku do obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, objętych natomiast ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, jest możliwe, stosownie do przepisu art. 39 ust. 3, wyłącznie w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Organ ochrony zabytków jest zobligowany do zajęcia stanowiska w takich sprawach w terminie 30 dni od dnia otrzymania wniosku. Po tym terminie uznaje się zgłoszone warunki projektowe za uzgodnione.

Jednym z obowiązków, który może być nałożony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków jest przeprowadzenie na koszt inwestora ratowniczych badań archeologicznych na terenie stanowiska.

W przypadku, kiedy podczas realizacji inwestycji natrafiono na materiał archeologiczny (zgodnie z art. 32 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (tj. Dz. U. 2022 poz. 840 ze zm.)) należy natychmiast wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot. Zabezpieczyć przedmiot i miejsce jego odkrycia przy użyciu dostępnych środków oraz niezwłocznie powiadomić właściwego terytorialnie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków albo Burmistrza Miasta i Gminy.

Jeśli informację o znalezisku otrzyma organ gminy, jest on zobowiązany w terminie nie dłuższym niż 3 dni przekazać ją Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków (WKZ), który w terminie 5 dni od dnia otrzymania informacji, jest zobowiązany dokonać oględzin znalezionej przedmiotu i miejsca jego znalezienia oraz w razie potrzeby, nakazać przeprowadzenie na koszt inwestora ratunkowych badań archeologicznych. Badania ratunkowe wstrzymujące roboty inwestycyjne nie mogą trwać dłużej niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Jednak, gdy znaleziska posiadają wyjątkową wartość, WKZ może wydać decyzję o przedłużeniu wstrzymania robót do 6 miesięcy. Nie zgłoszenie znaleziska archeologicznego lub narażenie go na zniszczenie bez powiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków podlega według prawa karze grzywny (art. 115 ustawy o ochronie zabytków).

7.2. Promocja i edukacja w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy

Zabytki należą do dóbr kształtujących tożsamość narodową i regionalną. Ich walory i wartość decydują o konkurencyjności przestrzeni, wzmacniają różnorodne działania gospodarcze i przyczyniają się do rozwoju regionu. Zadbane, dobrze eksponowane zabytki stanowią wartość ekonomiczną, kulturalną cenioną przez społeczeństwo, umożliwiają nawiązanie emocjonalnego związku mieszkańca z regionem, gminą, miejscowością.

Działania edukacyjne i informacyjne powinny być skierowane do:

- specjalistów związanych zawodowo z ochroną zabytków – prowadzone głównie przez Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (KOBiDZ), Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków. Edukacja skupia się na rozpowszechnianiu nowoczesnych standardów działań konserwatorskich, wymianie informacji i doświadczeń w zakresie ochrony zabytków, zarządzania dziedzictwem archeologicznym, przeciwdziałaniem nielegalnemu obrotowi dobrami kultury, itp.,
- właścicieli i zarządców obiektów – działania w zakresie popularyzowania wiedzy o normach prawa i standardów opieki nad zabytkami oraz informowania na temat możliwości pozyskania środków z funduszy krajowych i zagranicznych na konserwację zabytków,
- społeczeństwa, mieszkańców gminy – działania w zakresie poszerzania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, mające na celu zbudowanie emocjonalnej więzi oraz zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy.

Celem działań edukacyjnych skierowanych do społeczeństwa jest poszerzanie wiedzy o dziedzictwie kulturowym oraz zbudowanie emocjonalnej więzi z miejscowością, gminą, regionem, a także zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności za stan zabytków.

Edukacja w zakresie podniesienia świadomości na temat konieczności zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego będzie prowadzona poprzez:

- upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa w systemie edukacji
- wsparcie finansowe przez gminę placówek edukacyjnych, kulturalnych i bibliotecznych w tworzeniu zbiorów regionalnych (np. publikacji, zachowanych pamiątek po sławnych osobach, tworzenia miejsc pamięci, izb, itp.) oraz w działalności wystawienniczej i kulturotwórczej
- organizowanie i wspieranie finansowe przez gminę realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych związanych z regionem
- wydawanie i wspieranie finansowe przez gminę wydawania publikacji (w tym: folderów promocyjnych, monografii, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy

- dbałość o Miejsca Pamięci Narodowej
- popularyzacja dobrych praktyk konserwatorskich, w odniesieniu głównie do budynków mieszkalnych będących własnością prywatną.

Podstawą promocji jest stała i wszechstronna informacja przekazywana w sposób atrakcyjny, czytelny i nakierowana na odpowiedniego odbiorcę. Działania promocyjne na terenie gminy powinny skupiać się na eksponowaniu i wykorzystywaniu walorów zabytkowych, przyrodniczych w celu zwiększenia ruchu turystycznego, zaznaczenia obecności regionu na mapie krajowej. Promocja może dotyczyć działań prowadzonych przez jednostki działające w gminie (np.: stworzenie atrakcyjnej strony internetowej dotyczącej walorów gminy, wydanie folderów promocyjnych, organizacji imprez plenerowych kulturalnych, naukowych i innych o zasięgu ponadgminnym, itp.) oraz działania zewnątrz (np. uczestniczenie w imprezach i targach turystycznych).

7.3. Priorytety i kierunki opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Osiek

Celem programu opieki nad zabytkami w gminie Osiek jest poprawa stanu ich zachowania oraz wykształcenie rozwiązań realizowanych przez gminę oraz właścicieli obiektów w tym zakresie. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez:

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- włączenie problemów i zadań ochrony zabytków do zadań strategicznych wynikających z koncepcji zagospodarowania przestrzennego gminy,
- przeprowadzenie aktualizacji inwentaryzacji zasobów zabytkowych gminy (Gminna Ewidencja Zabytków),
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- właściwe zagospodarowanie zasobów zabytkowych gminy,
- podnoszenie atrakcyjności obiektów zabytkowych dla potrzeb społecznych, turystycznych i inwestycyjnych,
- wspieranie inicjatyw pozyskiwanie środków finansowych na ochronę zabytków,
- określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów,
- promocja dziedzictwa kulturowego,
- prowadzenie edukacji na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Priorytety działań w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET I - ŚWIADOMA OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA I GMINY OSIEK: MIASTECZKO I WIEŚ, KRAJOBRAZ KULTUROWY W POWIĄZANIU Z UKŁADAMI URBANISTYCZNYMI, DZIEDZICTWO ŻYWE

Jakość przestrzeni publicznych, krajobrazu i architektury ma istotny wpływ na warunki życia i wymaga przyjęcia zintegrowanego podejścia do rozwoju w jego aspektach ekonomicznym, społecznym, ekologicznym i kulturowym, poprzez współpracę elementów systemu administracyjnego i politycznego oraz przedstawicieli społeczeństwa i sektora prywatnego. W nawiązaniu do celów strategicznych sformułowanych w „Programie Opieki nad zabytkami w województwie świętokrzyskim”, należy zwrócić uwagę na:

- cechy charakteru osadnictwa oraz układów urbanistycznych miejscowości, aby w sposób harmonijny łączyć wartości kulturowe, przyrodnicze, optymalnie dla potrzeb,
- zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- badanie i dokumentację dziedzictwa kulturowego gminy – wartości trwałych i dziedzictwa niematerialnego,
- dokumentowanie, promocję, edukację, popularyzację.

PRIORYTET II - REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WPŁYWAJĄCEGO NA ROZWÓJ SPOŁECZNY I GOSPODARCZY MIASTA I GMINY OSIEK

Zasadniczym celem jest ożywienie gospodarcze i społeczne gminy Osiek oraz zwiększenie potencjału turystycznego i kulturalnego, w tym nadanie istniejącym obiektom zabytkowym nowych funkcji społeczno gospodarczych. Priorytet ten będzie realizowany poprzez następujące kierunki działań:

- prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego,
- zintegrowanie działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z zagospodarowaniem przestrzeni i wymogami ochrony środowiska,
- promocja dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystycznych,
- upowszechnianie wiedzy o zabytkach i dziedzictwie gminy.

7.4. Zadania do realizacji w zakresie opieki nad zabytkami i wsparcia dziedzictwa kulturowego w gminie Osiek

Ważnym zadaniem jest opracowanie i aktualizacja planu zabezpieczenia zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Ogólne obowiązki w tym zakresie określone zostały w art. 88 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003r. Programy takie są skorelowane i powiązane z lokalnymi ogólnymi planami w tym zakresie, sporządzanymi przez jednostki samorządu terytorialnego.

PRIORYTET I - ŚWIADOMA OCHRONA I KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA I GMINY OSIEK: MIASTECZKO I WIEŚ, KRAJOBRAZ KULTUROWY W POWIĄZANIU Z UKŁADAMI URBANISTYCZNYMI, DZIEDZICTWO ŻYWE

Zakres działań:	Zadania:
Kształtowanie struktur przestrzennych gminy Osiek z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju oraz zasad ochrony środowiska	- Przestrzeganie planów zagospodarowania przestrzennego dla ochrony walorów krajobrazowych i zabytkowego układu przestrzennego miasta Osieka oraz układu innych miejscowości wynikającego z uwarunkowań przyrodniczych - Realizacja zadań w centrach poszczególnych miejscowości na terenie gminy - ustalenie właściwych funkcji dla terenów ogólnodostępnych - Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych (obiektów architektonicznych, cmentarzy, parków, kapliczek itp.) ujętych w gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych dokumentach dotyczących prowadzonej przez gminę polityki przestrzennej, a zatem w Planie ogólnym zastępującym Studium uwarunkowań... (zgodnie z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 2023r.) oraz we wszelkich dokumentach mających charakter prawa miejscowego, czyli miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego - Uwzględnianie ochrony stref występowania stanowisk archeologicznych (osady, cmentarzyska, grodziska, obszary z zachowanym układem urbanistycznym bądź ruralistycznym) ujętych w gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych dokumentach określających prowadzoną przez gminę politykę przestrzenną, czyli w Planie ogólnym zastępującym Studium uwarunkowań... (zgodnie z nowelizacją ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 7 lipca 2023r.) oraz we wszelkich dokumentach mających charakter prawa miejscowego, czyli miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego. Wprowadzanie w w/w dokumentach zapisów wymuszających respektowanie faktu, że prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z budownictwem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych wymagają uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który określi warunki realizacji inwestycji.
Zahamowanie procesu degradacji zabytków znajdujących się w gminnej	- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków - Prowadzenie bieżących prac konserwatorskich i porządkowych na

ewidencji zabytków

terenach przy obiektach zabytkowych

- Dbłość o zagospodarowane tereny zielone, cmentarze grzebalne, Miejsca Pamięci Narodowej oraz pomniki i kapliczki znajdujące się na terenie gminy

PRIORYTET II - REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO WPŁYWAJĄCA NA ROZWÓJ SPOŁECZNY I GOSPODARCZY MIASTA I GMINY OSIEK

Zakres działań:	Zadania:
Prowadzenie działań zwiększających atrakcyjność zabytków i ich wykorzystania dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy Osiek	- Podejmowanie starań o uzyskanie środków zewnętrznych - Tworzenie oferty turystycznej przy wykorzystaniu walorów kulturowych i przyrodniczych gminy - Wspieranie organizacji i instytucji działających w gminie w kultywowaniu tradycji regionalnej - Aktywna działalność LGD „Dorzecze Wisły” i innych stowarzyszeń, klubów, związków na rzecz rozwoju gminy Osiek - Udostępnienie zabytków archeologicznych o własnych formach krajobrazowych dla turystyki (np. Zamczysko Turskie)
Dokumentacja i badanie oraz edukacja, popularyzacja i promocja, dziedzictwa kulturowego gminy	- Monitoring zasobów, stanu oraz przeznaczenia obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków i Gminnej Ewidencji Zabytków - Prowadzenie dokumentacji obiektów zabytkowych - Prowadzenie rozpoznania, ewidencji i dokumentacji zabytków archeologicznych - Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, izb itp. - Aktywna działalność stowarzyszeń, LGD, klubów, kół, związków oraz entuzjastów na rzecz rozwoju gminy - Aktywna działalność Kół Gospodyń Wiejskich i innych formacji w celu zachowania tradycji i obrzędowości ludowej
Współpraca instytucji, stowarzyszeń, sektora prywatnego na rzecz opieki nad zabytkami	- Współpraca z rządowymi, wojewódzkimi i innymi służbami ochrony zabytków oraz instytucjami pomocowymi - Informowanie właścicieli budynków będących obiektami zabytkowymi o przysługujących im prawach i konieczności wypełniania obowiązków oraz o formach dofinansowania remontów itp. - Współpraca międzygminna i regionalna w zakresie wspólnego promowania dziedzictwa kulturowego, organizacji imprez kulturalnych, historycznych, rodzinnych, plenerowych festynów, szkoleń itp.

Gmina Osiek w ramach Rządowego Programu Odbudowy pozyskała dofinansowanie na realizację projektów:

- 1) Remont kościoła parafialnego pw. Św. Stanisława w Osieku (wartość 930.000 zł, dofinansowanie 911.400 zł, wkład własny 18.600 zł) przewidziany w latach 2024-2025
Zakres prac: remont nawierzchni tynkowych i wystroju sztukatorskiego elewacji polegał będzie na usunięciu odspojonych warstw tynkarskich i malarskich, impregnacji biobójczej i wzmacniającej w miejscach o osłabionej strukturze, przeprowadzeniu zabiegów odślaniających strefę cokołową oraz wprowadzeniu w miejscu obecnych zapraw cementowych solochłonnych tynków renowacyjnych, uzupełnieniu warstw tynkarskich i sztukatorskich zaprawami wapienno-trasowymi wraz z wykonaniem cienkowarstwowej wapienno-trasowej warstwy scalającej, prace malarskie elewacji wysokojakościowymi farbami krzemianowymi.

W przypadku polichromii części sufitowej wnętrza planuje się wykonanie prac konserwatorskich polegających na stabilizacji podłoża, konsolidacji i oczyszczeniu malowideł, uzupełnieniu spękań i ubytków podkładów tynkarskich oraz warstwy malarskiej.

- 2) Remont spichlerza w miejscowości Szwagrów (wartość 410.000 zł, dofinansowanie 400.000 zł, wkład własny 10.000 zł) przewidziany w latach 2024-2025

Zakres prac: Odnowienie elewacji wraz z wymianą pokrycia dachowego.

- 3) Remont kapliczki św. Jana w Osieku (wartość 40.000 zł, dofinansowanie 39.200 zł, wkład własny 800 zł) przewidziany w 2024 roku

- 4) Remont pomnika w Niekrasowie (wartość 47.970 zł, dofinansowanie 47.010,60 zł, wkład własny 959,40 zł) przewidziany w 2024 roku

Zakres prac: restauracja obelisku.

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek realizowany jest i będzie nadal poprzez wykonywanie wskazanych zadań, w celu osiągnięcia przyjętych priorytetów, kierunków działań oraz zadań. Priorytety i działania objęte programem realizowane będą przez gminę, jednak wdrażanie programu wymaga współpracy wszystkich podmiotów związanych z ochroną dziedzictwa kultury, środowiska naturalnego, rozwoju infrastruktury i turystyki oraz – co być może najważniejsze – właścicieli obiektów zabytkowych.

Zakłada się, że zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

INSTRUMENTY PRAWNE, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków

- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003r.
- ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017r.
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003r.
- ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994r.
- ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001r.
- ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004r.
- ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997r.
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991r.
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2015r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

INSTRUMENTY FINANSOWE:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego-prywatnego” (PPP).

INSTRUMENTY KOORDYNACJI:

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji)
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

INSTRUMENTY SPOŁECZNE:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy
- edukacja kulturowa
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy

- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

INSTRUMENTY KONTROLNE:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji Programu oraz aktualizacja Programu związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji Programu.

Koordinację realizacji zadań związanych z ochroną zabytków sprawuje Burmistrz Miasta i Gminy Osiek. Koordynacja ta przede wszystkim polegać będzie na:

- dysponowaniu pełną i stale aktualizowaną bazą danych w zakresie zasobów zabytkowych gminy,
- współpracy z instytucjami, stowarzyszeniami, środowiskami, osobami prywatnymi, firmami, wolontariuszami,
- wszechstronnej promocji gminy.

Istotną rolę w realizacji „Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek” odgrywa współpraca z miejscowymi i zewnętrznymi organizacjami i stowarzyszeniami pozwalająca na aktywną partycypację społeczną. Ponadto współpraca może być realizowana pomiędzy gminą a właścicielami obiektu zabytkowego. Współpraca w realizacji Programu może polegać na:

- wspólnej organizacji imprez kulturalnych, naukowych, działań turystycznych, itp.,
- współpracy przy ubieganiu się o środki zewnętrzne (środki krajowe, środki unijne, inwestorzy zewnętrzni),
- współpracy w promocji działań i obiektów.

Głównym odbiorcą programu są mieszkańcy gminy Osiek, którzy bezpośrednio odczuwają efekty jego wdrażania.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Obecny „Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek ” został sporządzony na lata 2024-2027 i stanowi aktualizację programu funkcjonującego w latach 2020-2023 w gminie Osiek. W wyniku obowiązku ustawowego istnieje konieczność aktualizacji dokumentu w okresie 4 letnim od przyjęcia go przez Radę Miejską oraz obowiązek sporządzania co 2 lata sprawozdań z realizacji programu. Sprawozdanie takie Burmistrz Miasta i Gminy Osiek przedstawia Radzie Miejskiej.

Program powinien służyć podejmowaniu planowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

orz upowszechniania promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą Programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty wdrażania dokumentu. Dotyczy to nie tylko właściciele i użytkownicy obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców.

Monitoring realizacji Programu może odbywać się m.in. na podstawie poniższych wskaźników:

- wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach
- wartość finansowa realizowanych programów, zadań itp.
- liczba zabytków poddanych pracom remontowo-konserwatorskim (nagrobki na cmentarzach, Miejsca Pamięci Narodowej, kapliczki itp.)
- zakres współpracy z organizacjami pozarządowymi
- poziom objęcia terenu gminy (%) wykonanymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego
- ilość zorganizowanych działań promocyjnych
- ilość zorganizowanych działań edukacyjnych, informacyjnych i promocyjnych
- liczba osób biorących udział w inicjatywach, imprezach kulturalnych, promocyjnych
- liczba osób korzystających z powstałej infrastruktury turystycznej
- liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego
- ilość opracowanych wydawnictw (folderów, albumów, przewodników itp.).

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Według obowiązującej ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Środki na realizację celów i działań zapisanych w „Programie Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 - aktualizacja” można pozyskiwać z wielu źródeł. Podstawowym źródłem finansowania są środki własne właściciela obiektu zabytkowego. Ponadto możliwe jest pozyskanie wsparcia ze źródeł:

- krajowych: dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków, dotacje wojewódzkie, dotacje gminne, Fundusz Termomodernizacji i Remontów, Fundusz Kościelny, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW), Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW), Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków, promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, fundacje, organizacje działające lokalnie;
- zagranicznych: programy wspólnotowe oraz fundusze strukturalne (polityka spójności 2021-2027), Polska Cyfrowa PO w ramach Funduszy Europejskich na Rozwój Cyfrowy 2021-2027, Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG III Edycja 2021-2027;
- środków prywatnych i zbiorów publicznych.

Zgodnie z art. 73 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, właściele lub posiadacze obiektów wpisanych do rejestru albo posiadający zabytek w trwałym zarządzie, mogą starać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.

Dotacji z budżetu państwa może udzielić Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Wojewódzki Konserwator Zabytków (art. 74 i art. 75). Dotacje na czynności wyszczególnione w art. 77 cytowanej ustawy, mogą być udzielone w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a w niektórych przypadkach nawet do 100% nakładów (art. 78). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru określa MKiDN w drodze rozporządzeń.

Dotacja Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego lub wojewódzki konserwator zabytków może udzielić dotacji zgodnie z art. 76 ustawy na dofinansowanie:

- 1) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- 2) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- 3) nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa

narodowego, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku.

Ponadto Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego może udzielić dotacji na przeprowadzenie badań archeologicznych, o których mowa w art. 31 ust. 2 oraz wykonanie ich dokumentacji, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych działań. Minister w trybie art. 83a może także udzielić dotacji celowej z budżetu państwa na wyposażenie pomieszczenia oraz odpowiednie zabezpieczenia techniczne, służących do przechowywania zabytków wpisanych na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Dotacje Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Działając zgodnie z ustawą z 23 lipca 2003r o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 16 sierpnia 2017r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków finansowych budżetu państwa, w części, której dysponentem jest Wojewódzki Konserwator Zabytków, może być udzielona dotacja lub refundacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, planowane do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym na wniosek właściciela, posiadacza zabytku wpisanego do rejestru zabytków, bądź osoby posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie.

Dotacje wojewódzkie

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje gminne

Na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2023 poz. 40 ze zm.), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych

(gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950r. o przejęciu przez państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87 ze zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez państwo nieruchomości ziemskie. Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji. W 2024r. kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację następujących zadań:

1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo,
2. wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

W ramach NFOŚiGW realizowane mogą być m.in. projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Ponadto prace remontowo- termomodernizacyjne mają walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Państwowy fundusz celowy utworzony został na podstawie ustawy z dnia 22 czerwca 2017r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,. Jego dysponentem jest minister kultury i dziedzictwa narodowego. Przepisy powołujące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków weszły w życie z dniem 1 stycznia 2018r.. Wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są środki z administracyjnych kar pieniężnych, orzekanych od 1 stycznia 2018r. na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wpływami do Funduszu są ponadto nawiazki zasądzone przez sąd w sprawach przestępstw zniszczenia lub uszkodzenia zabytku (art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).Środkami Funduszu dysponuje Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Pieniądze z funduszu pozwalają na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary oraz pozwalają na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien, powybijanych okien. Od 2020r. z Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków finansowane są projekty związane z montażem w zabytkach instalacji przeciwpożarowej oraz gaszenia mgłą wodną (FOG).

Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania funduszy europejskich na rzecz rozwoju kultury poprzez zapewnienie środków na dofinansowanie tzw. wkładu

własnego dla zadań realizowanych przy udziale programów europejskich, a także poprzez dofinansowanie kosztów niekwalifikowanych związanych bezpośrednio z celami kulturalnymi ujętych w umowie o dofinansowanie ze środków europejskich.

Konkurs Zabytek Zadbany

Konkurs *Zabytek Zadbany* jest corocznym ogólnopolskim konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Generalnego Konserwatora Zabytków. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków, a procedurę konkursową prowadzi Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs ma na celu promocję właściwej opieki nad zabytkami – prowadzonych wzorowo prac badawczych, konserwatorskich, rewaloryzacyjnych i adaptacyjnych, a także systematycznych działań na rzecz właściwego utrzymania zabytków. Ma charakter otwarty i nieodpłatny, adresowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych. Zgłoszeń obiektów wpisanych do rejestru zabytków nieruchomych mogą dokonywać ich właściciele, posiadacze i zarządcy, a także Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków lub konserwatorzy samorządowi oraz kierownicy delegatur Wojewódzkich Urzędów Ochrony Zabytków.

Program Kultura – Interwencje

Celem programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym, a także upamiętniania historii i promowania polskiego dziedzictwa poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. O wsparcie w ramach programu mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe, koła gospodyń wiejskich (wpisane do KRKGW), kościoły i związki wyznaniowe oraz osoby prawne oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą (wpisane do CEiLoDG lub KRS).

Program Dotacyjny „Niepodległa” - edycja 2024

Program dotacyjny „Niepodległa”, do którego nabór został ogłoszony w grudniu 2023r., skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać działania o charakterze kulturowym, artystycznym, edukacyjnym, upamiętniające wydarzenia i ludzi ze szczególnym uwzględnieniem pamięci i tradycji regionalnej, lokalnej i rodzinnej tworzącej historię narodową. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 mln. zł, a pojedynczy wniosek w 2024r. może uzyskać dotację od 10 do 100 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego.

Finansowanie z fundacji

Istnieje możliwość pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. Fundację LOTTO im. Haliny Konopackiej, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG im. Ignacego Łukasiewicza, Fundację Orange, fundacje bankowe.

Programy dla organizacji samorządowych

Program *Wspólnie dla dziedzictwa*, adresowany jest do organizacji pozarządowych i realizowany ze środków Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Celem programu jest tworzenie warunków do zrównoważonej ochrony dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego wartości dla rozwoju społecznego obecnych i przyszłych pokoleń.

Celem program *Niematerialne – przekaz dalej* jest wspieranie projektów dotyczących zjawisk wpisanych na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, służących wzmocnieniu przekazu pokoleniowego, ochrony i popularyzacji tych zjawisk. Działania realizowane w ramach programu powinny zwiększać wiedzę społeczeństwa na temat roli tego dziedzictwa w kulturze lokalnej i ogólnopolskiej, aktywizować społeczności lokalne i budować sieci współpracy w zakresie poznawania, ochrony i opieki nad dziedzictwem niematerialnym.

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z ważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy. Do programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z zakresu dziedzictwa kulturowego i historycznego należą m.in.:

1. Program *Ochrona Zabytków*

Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

O dofinansowanie mogą ubiegać się podmioty posiadające osobowość prawną oraz siedzibę, zakład lub oddział na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie. O dofinansowanie w ramach programu nie mogą ubiegać się m.in. państwowe instytucje kultury, publiczne szkoły oraz uczelnie wyższe, uczelnie artystyczne.

2. Program *Ochrona zabytków archeologicznych*

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

O dofinansowanie mogą ubiegać się samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie oraz podmioty prowadzące działalność gospodarczą

3. Program *Kultura ludowa i tradycyjna*

Celem programu jest wspieranie zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania. O dofinansowanie mogą ubiegać się

samorządowe instytucje kultury, które nie są współprowadzone przez ministra, organizacje pozarządowe, kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.

4. Program Infrastruktura kultury

Celem programu jest stworzenie optymalnych warunków dla prowadzenia działalności kulturalnej, poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury instytucji kultury, a także innych podmiotów działających w tym obszarze.

ŚRODKI ZAGRANICZNE

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. Obecnie zakończono prace nad budżetem Unii Europejskiej w perspektywie 2021-2027.

Ustawa z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji (tj. Dz. U. 2024 poz. 278)

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne. Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS).

Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej EWT

Europejska współpraca terytorialna jest celem polityki spójności służącym stawianiu czoła problemom, które wykraczają poza granice krajowe i wymagają wspólnego rozwiązania oraz umożliwiającym wspólne rozwijanie potencjału różnych obszarów. Działania w ramach współpracy są finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) za pośrednictwem trzech kluczowych komponentów współpracy transgranicznej, transnarodowej i międzyregionalnej na lata 2021-2027 (Interreg). Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach, którego można realizować wspólne przedsięwzięcia: – obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, rozbudowy infrastruktury czy wymiany doświadczeń. Projekty transgraniczne przyczyniają się do poprawy ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, poprawy bezpieczeństwa po obu stronach

granicy, jak również wspierają przedsięwzięcia o charakterze edukacyjnym – to wszystko sprawia, że najbliższe otoczenie staje się jeszcze piękniejsze i bardziej przyjazne.

Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy projekt współpracy europejskiej, to obszar grantowy wspierający działania kulturalne oparte na współpracy międzynarodowej podmiotów z sektora kultury i/lub kreatywnego. Projekty przyczynia się do międzynarodowego obiegu dzieł i twórców oraz budowania publiczności, a także do włączania społecznego poprzez kulturę i sztukę, zmniejszania śladu węglowego sektorów, cyfryzacji i wdrażania technologii w kulturze, budowania potencjału sektorów i rozwoju poszczególnych dziedzin sektora, takich jak architektura czy dziedzictwo kulturowe. W ramach schematu Projekty współpracy europejskiej aplikować mogą publiczne i prywatne organizacje, instytucje i przedsiębiorstwa sektora kultury i kreatywnego, mające siedzibę w Unii Europejskiej lub w jednym z krajów uczestniczących w programie Kreatywna Europa komponent Kultura.

Program Europa dla Obywateli 2021-2027

Ta propozycja jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich. Celami ogólnymi Programu jest: rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy, rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli, pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy. Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy: gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości, wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego, przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii, zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program operacyjny Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS)

Program FEnIKS, jako kontynuacja programu Infrastruktura i Środowisko to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Głównym celem programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez: obniżenie emisyjności gospodarki transformację w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku i o obiegu zamkniętym, budowę efektywnego i odpornego systemu

transportowego o jak najniższym negatywnym wpływie na środowisko naturalne, dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030, poprawę bezpieczeństwa transportu, zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poprawę odporności systemu ochrony zdrowia, jak również wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.

W sektorze kultury planowane są działania mające na celu ochronę zabytków o światowym i krajowym znaczeniu zarówno ruchomych i nieruchomych. Jednocześnie będzie rozwijana instytucja kultury oraz wspieranie ich adaptacji do nowych funkcji kulturalnych i społecznych.

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027 to kontynuacja Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa 2014-2020 w ramach nowej perspektywy finansowanej z funduszy Europejskich 2021-2027. Celem tego programu jest budowa społeczeństwa gigabitowego w Polsce, udostępnienie zaawansowanych e-usług, które pozwolą na elektroniczne załatwienie spraw obywateli i przedsiębiorców, zapewnienie cyberbezpieczeństwa, rozwój gospodarki opartej na danych wykorzystujących najnowsze technologie cyfrowe, rozwój współpracy na rzecz tworzenia cyfrowych rozwiązań dla problemów społeczno-gospodarczych oraz wsparcie rozwoju zaawansowanych kompetencji cyfrowych kadr zaangażowanych w świadczenie usług, produktów lub procesów cyfrowych. Program kierowany jest przede wszystkim do przedsiębiorców, administracji publicznej, organizacji pozarządowych, podmiotów systemu szkolnictwa wyższego i nauki, podmiotów leczniczych oraz instytucji kultury.

Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027

Program regionalny Fundusze Europejskie dla Świętokrzyskiego 2021-2027 to kluczowy dokument określający strategię wykorzystanie środków europejskich w województwie świętokrzyskim na lata 2021-2027. FEŁ 2027 swym zasięgiem obejmuje wsparcie finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) oraz Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (FST).

Priorytet 5. Fundusze Europejskie dla rozwoju społecznego

Działanie 5.4 Infrastruktura w kulturze i turystyce

Cele to: modernizacja infrastruktury kultury i turystyki, wzmacnianie potencjału instytucji kultury, wspieranie rozwoju sektorów kreatywnych, promocja dziedzictwa narodowego i walorów turystycznych Świętokrzyskiego poprzez:

- dostosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia funkcji związanych z kulturą (renowacja, modernizacja, ochrona zabytków, przystosowanie do potrzeb osób z niepełnosprawnościami)
- ułatwienie dostępu do dóbr kultury (konserwacja zabytków ruchomych, muzealiów, starodruków, księgozbiorów, materiałów bibliotecznych, archiwalnych, digitalizacja)
- wspieranie konkurencyjności sektora turystycznego (tworzenie nowych i rozbudowa istniejących miejsc atrakcyjnych turystycznie, ułatwianie do nich dostępu)

- inwestowanie w obiekty i miejsca, które tworzą turystyczne szlaki tematyczne (historyczne, przyrodnicze, ale też np. kajakowe, rowerowe, kamperowe)

Przedkładane projekty muszą wynikać z Gminnych Programów Rewitalizacji (GPR), pozytywnie zaopiniowanych przez IZ.

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Celem Programu jest nie tylko poprawa stanu zachowania obiektów z rejestru zabytków i obiektów wpisanych do gminnej ewidencji, ale także dbałość o miejsca pamięci narodowej, kapliczki przydrożne, cmentarze. W Gminnej Ewidencji Zabytków znajdują się zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz obiekty nieruchome w postaci pojedynczych zabudowań: domy, chałupy, kapliczki, młyny, obiekty należące do parafii rzymsko-katolickich, cmentarze, jak również układy przestrzenne oraz stanowiska archeologiczne. Obiekty należące do osób prywatnych, jeśli są zamieszkałe i właściwie użytkowane są w dobrym stanie technicznym, natomiast inne niszczą zarówno ze względu na brak środków, jak i zainteresowania. Gmina Osiek nie posiada bezpośrednio możliwości wpływania na poprawę stanu zachowania obiektów, które są własnością osób fizycznych. Brak również możliwości prawnych udzielania tej grupie podmiotów pomocy finansowej. W związku z tym z uwagi na przeprowadzone zmiany w wyglądzie, stanu elewacji i stolarki okiennej, drzwiowej, a prawdopodobnie również zmiany wyposażenia wewnętrznego zatraciły charakter obiektów zabytkowych. Reasumując powyższe należy stwierdzić, iż podejmowane działania i prace w zakresie opieki nad zabytkami były realizowane w miarę możliwości dostępnych środków prawnych i finansowych.

W ostatnich latach gmina Osiek nie realizowała działań inwestycyjnych w zakresie opieki nad zabytkami.

Celem Programu jest nie tylko poprawa stanu zachowania obiektów z rejestru zabytków i obiektów wpisanych do Gminnej ewidencji, ale także dbałość o miejsca pamięci narodowej, kapliczki, cmentarze. Aktywność społeczna i świadome zaangażowanie w opiekę nad regionalnym dziedzictwem kulturowym przejawia także młodzież ze szkół i placówek oświatowych, poprzez udział w porządkowaniu cmentarzy oraz mogił zbiorowych żołnierzy.

12. Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 6 kwietnia 1997
2. Ustawy i akty prawne właściwe dla zagadnienia
3. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury (Dz. U. z dnia 30 września 1976r.) – tekst główny z aktualizacjami
4. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2023-2026

5. Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030
6. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2023-2026
7. Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2030+
8. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego
9. Strategia Rozwoju Powiatu Staszowskiego na lata 2016-2025
10. Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2020-2023 – aktualizacja
11. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Osiek
12. Plan zagospodarowania przestrzennego miasta Osiek
13. Dudziński P., Alfabet heraldyczny, Warszawa 1997
14. Mirowski R., Świętokrzyski Szlak Architektury Drewnianej, Kielce
15. Barański P., Miasto i Gmina Osiek, Oficyna Wydawnicza APLA, Krosno 1999.
16. Dąbrowski Eugeniusz: Szlakiem „Jędrusiów”. Wyd. I. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1966.
17. Fajkowski Józef, Religa Jan: Zbrodnie hitlerowskie na wsi polskiej 1939–1945. Red. Adam Puławski. Wyd. I. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza, 1981.
18. Ziemia staszowska, wydawca Starostwo Powiatowe w Staszowie, Staszów 2008.

Strony internetowe:

<http://www.nid.pl/pl/>
<http://www.gmina-osiek.pl/>
<http://geoserwis.gdos.gov.pl/mapy/>
<http://www.google.pl/intl/pl/maps/streetview/>
<https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia>

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków dla Miasta i Gminy Osiek (GEZ dla Miasta i Gminy Osiek - aktualizacja 2024- stan na 27.03.2024r.)

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Lokalizacja	Czas powstania	Stan zachowania	Wpis do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego
1.	Bukowa	Dom	Bukowa 71 działka nr ewid. 507/1	1933r.	dobry	-
2.	Bukowa	Kaplica	centrum wsi Bukowa działka nr ewid. 561/1	1 poł. XIX w.	bardzo dobry	-
3.	Mucharzew	Dom	Mucharzew 36 działka nr ewid. 431	XIX/XX w.	dobry	-
4.	Niekrasów	Dom	Niekrasów 7 działka nr ewid. 523/1	pocz. XX w.	dobry	-
5.	Niekrasów	Dzwonnica, zespół kościoła Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny	Niekrasów działka nr ewid. 816	koniec XVIII w.	bardzo dobry	A.857/1-2 decyzja z dnia 18.03.1957r, 15.04.1967r. oraz 16.06.1977r.
6.	Niekrasów	Kościół, zespół kościoła Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny	Niekrasów działka nr ewid. 816	1661r., 1817-1835, 1905r. i 1950r.	bardzo dobry	A.857/1-2 decyzja z dnia 18.03.1957r, 15.04.1967r. oraz 16.06.1977r.
7.	Niekrasów	Plebania, zespół kościoła Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny	Niekrasów działka nr ewid. 523/1	koniec XIX	bardzo dobry	-
8.	Niekrasów	Pomnik ku czci poległych w latach 1919-1920 Miejsce Pamięci Narodowej	Niekrasów działka nr ewid. 489/1	1920r.	zły	A.859 decyzja z dnia 6.03.1992r.
9.	Ossala	Dom	Ossala 54 działka nr ewid. 1415	lata 30 te XX w.	dobry	-
10.	Ossala	Dom	Ossala 71 działka nr ewid. 1403	pocz. XX w.	dobry	-
11.	Ossala	Dom	Ossala 72 działka nr ewid. 1252	pocz. XX w.	dobry	-
12.	Osiek	Młyn motorowy	Osiek	lata 20 te XX w.	zły	-

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

13.	Osiek	Cmentarz grzebalny parafii Św. Stanisława	działka nr ewid. 628 Osiek			
14.	Osiek	Dom	działka nr ewid. 1707 Osiek, ul. Mickiewicza 28	XVIII w.	dobry	-
15.	Osiek	Dzwonnica, zespół kościoła św. Stanisława	działka nr ewid. 2317 Osiek, ul. Mickiewicza	przełom XIX/XX w.	dobry	-
16.	Osiek	Kaplica zespół kościoła św. Stanisława	działka nr ewid. 596/1 Osiek, ul. Mickiewicza	lata 30-te XX w.	bardzo dobry (po remoncie)	-
17.	Osiek	Kościół, zespół kościoła św. Stanisława	działka nr ewid. 596/1 Osiek, ul. Mickiewicza	2 poł. XIX w.	bardzo dobry	-
18.	Osiek	Plebania, zespół kościoła św. Stanisława	działka nr ewid. 596/1 Osiek, ul. Mickiewicza 30	1852r.	bardzo dobry, po renowacji	A.860 decyzja z dnia 18.03.1957r. oraz 28.10.1971r.
19.	Osiek	Kapliczka św. Jana	działka nr ewid. 609/1 Osiek, Rynek miasta	koniec XIX w.	bardzo dobry	-
20.	Osiek	Dawna szkoła	działka nr ewid. 2143 Osiek, ul. Wolności 24 a	koniec XIX w.	bardzo dobry	-
21.	Osiek	Układ urbanistyczny miejscowości	działka nr ewid. 2141/2 Centrum miejscowości Osiek	lata 30-te XX w.	bardzo dobry	-
22.	Osiek	Cmentarz żydowski	Przy drodze Osiek- Połaniec działka nr ewid. 2265	1253r., 2 poł. XIX w.	dobry	-
23.	Suchowola	Dom	Suchowola 63 działka nr ewid. 2589	XIX/XX w.	bardzo zły	-
24.	Szwagrów	Spichlerz, zespół dworu	Szwagrów, centrum miejscowości na rozdrożu działka nr ewid. 376/7	XIX/XX w.	dobry	-
25.	Trzcianka	Dom, zespół zagrody	Trzcianka 5 działki nr ewid. 403/1, 403/2	XIX w.	zły	-
26.	Trzcianka	Dom	Trzcianka 20 działka nr ewid. 216	XIX/XX w.	dobry	-
27.	Tursko Wielkie	Kapliczka	Tursko Wielkie, przy drodze	XIX/XX w.	dobry	-
				1928r.	dobry	-

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

				Szwagrów-Strużki działka nr ewid. 139/1			
28.	Bukowa	Kapliczka Najświętszej Marii Panny		Wjazd do miejscowości Bukowa działka nr ewid. 560/1	I poł. XX w.	bardzo dobry, po remoncie	-
29.	Bukowa	Krzyż przydrożny		Centrum miejscowości Bukowa działki nr ewid. 331 i 332	1952r.	dobry	-
30.	Bukowa	Figura Najświętszej Maryi Panny		Centrum miejscowości Bukowa działki nr ewid. 141, 349/1	1948r.	dobry	-
31.	Nakol	Krzyż przydrożny		W polach na drodze do miejscowości Nakol działka nr ewid. 163	1943r.	dobry	-
32.	Niekrasów	Kapliczka przydrożna		W polach przy drodze do miejscowości Niekrasów działka nr ewid. 407/1	XX w.	dobry	-
33.	Niekrasów	Figura przydrożna Św. Jana Nepomucena		Niekrasów działka nr ewid. 489/1	ok. 1800r.	bardzo dobry	Nr rej. 381 B/3 decyzja z dnia 26.01.2016r.
34.	Ossala	Krzyż		Przy drodze w miejscowości Ossala w kierunku drogi powiatowej nr 217 działka nr ewid. 1695/1	1889r.	dobry	-
35.	Osiek	Krzyż		Osiek działka nr ewid. 1646	XIX w.	dobry	-
36.	Osiek	Figura NMP na postumencie w zespole kościoła św. Stanisława		Osiek, ul. Mickiewicza działka nr ewid. 596/5	1904r.	dobry	-
37.	Pliskowola	Krzyż przydrożny		Pliskowola działka nr ewid. 2341	1827r.	dobry	-
38.	Strużki	Kapliczka		przy drodze powiatowej działka nr ewid. 25	1746r.	dobry	-
39.	Suchowola	Kapliczka – krzyż przydrożny		przy wjeździe do miejscowości Suchowola od strony Osieku działka nr ewid. 1010/3	1958r.	dobry	-
40.	Suchowola	Kapliczka – krzyż przydrożny		Suchowola	1871r.	dobry	-

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

41.	Sworzeń	Kapliczka – krzyż przydrożny	działka nr ewid. 1118 w centrum miejscowości Sworzeń	1935r.	bardzo dobry, odnowiona	-
42.	Trzcianka	Kapliczka przydrożna z posągami Chrystusa Frasobliwego	w centrum miejscowości Trzcianka działka nr ewid. 398	1834r.	zaniedbany	-
43.	Tursko Wielkie	Kapliczka przydrożna	przy wjeździe do miejscowości Tursko Wielkie działka nr ewid. 139/1	1866r.	dobry	-
44.	Niekrasów	Miejsce Pamięci Narodowej - pamięci żołnierzy poległych w I i II wojny światowej	cmentarz parafialny działki nr ewid. 801, 823/1	XX w	bardzo dobry, odnowione	-
45.	Niekrasów	Miejsce Pamięci Narodowej - pamięci pomordowanych mieszkańców wsi Strużki	cmentarz parafialny działki nr ewid. 802, 823/1	XX w.	dobry	-
46.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – grób Seweryna Wesołowskiego, weterana powstania styczniowego	cmentarz parafialny działka nr ewid. 1707	1927r.	dobry	-
47.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – symboliczny grób Bogusława Wesołowskiego obrońcy Gdyni	cmentarz parafialny działka nr ewid. 1707	XX w.	dobry	-
48.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej – mogiła pamięci żołnierzy poległych w II wojnie światowej	cmentarz parafialny działka nr ewid. 1707	I połowa XX w.	bardzo dobry, odnowione	-
49.	Ossala - Lesisko	Miejsce Pamięci Narodowej - pomnik upamiętniający Władysława Jasińskiego	tereny leśne w miejscowości Ossala Lesisko działka nr ewid. 752	I połowa XX w.	dobry	-
50.	Niekrasów	Cmentarz parafialny - najstarsza część cmentarza	Niekrasów działki nr ewid. 801, 823/1	II poł. XIX w.	dobry	Nr rej. A.858 decyzja z dnia 19.10.1989r. -
51.	Osiek	Miejsce Pamięci Narodowej -	Osiek	I połowa XX w.	bardzo dobry	-

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

		mogiła żołnierzy poległych w II wojnie światowej	działka nr ewid. 1707			
52.	Niekrasów	Krzyż przydrożny	Niekrasów działka nr ewid. 486/3	ok. 1800r.	bardzo dobry	Nr rej. 381 B/1-2 decyzja z dn. 20.04.2015r.
53.	Niekrasów	Figura Św. Józefa z Dzieciątkiem	Niekrasów działka nr ewid. 486/3	ok. 1800r.	bardzo dobry	Nr rej. 381 B/1-2 decyzja z dn. 20.04.2015r.
54.	Osiek	Pomnik – miejsce pamięci narodowej	Osiek, ul. Połaniecka działka nr ewid. 2095	1985r.	bardzo dobry	-
55.	Niekurza	Kapliczka	Niekurza działki nr ewid. 54 i 468/1	1809r.	dobry	-
56.	Bukowa	Kapliczka	Wschodnia część wsi Bukowa działka nr ewid. 463/1	1930r.	dobry	-
57.	Osiek	kapliczka	Osiek ul. Sandomierska działka nr ewid. 621	1930r.	dobry	-
58.	Strużki	budynek w Strużkach	Strużki działka nr ewid. 39/1	koniec XIX w./ pocz. XX w.	dobry	-
59.	Mikołajów	Dawny cmentarz ewangelicki w Mikołajowie	Mikołajów działki nr ewid. 88, 87, 86	przed 1880r.	zły	-

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta i Gminy Osiek (GEZ dla Miasta i Gminy Osiek - aktualizacja 2024 - stan na 27.03.2024r.)

LP	MIEJSCOWOŚĆ	OBSZAR AZP	NUMER NA OBSZARZE	NUMER STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	FUNKCJA	CHRONOLOGIA
1	Długotęka	93-71	36	1	osada ślad osadnictwa	wczesny brąz wczesne średniowiecze
2	Długotęka	93-71	37	2	osada	epoka brązu
3	Długotęka	93-71	41	6	osady	epoka brązu
4	Osiek	92-71	115	1	osada	epoka brązu

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

5	Osiek	92-71	116	2	śląd osadnictwa	wczesne średniowiecze
6	Osiek	92-71	117	3	śląd osadnictwa	epoka brązu
7	Osiek	92-71	118	4	śląd osadnictwa	epoka brązu
8	Osiek	92-71	119	5	śląd osadnictwa	neolit
9	Osiek	92-71	120	6	śląd osadnictwa	epoka brązu
10	Mucharzew	93-70	22	1	śląd osadnictwa osada	neolit epoka brązu
11	Mucharzew	93-70	23	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	okres rzymski wczesne średniowiecze
12	Mucharzew	93-70	32	5	śląd osadnictwa osada	epoka brązu okres rzymski wczesne średniowiecze
13	Mucharzew	93-70	33	6	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit starożytność
14	Nakol	93-70	38	1	osada	neolit epoka brązu starożytność
15	Niekrasów	93-70	21	1	osada	XIV-XVII w.
16	Niekrasów	93-70	36	2	kościół i cmentarzysko	IX-X w.
17	Niekrasów	93-70	37	1	osada	XII-XIV w.
18	Osiek ob. 02	93-71	9	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	XII-XIII w. epoka kamienia
19	Osiek ob. 02	93-71	10	5	osada	wczesny brąz epoka brązu okres rzymski
					śląd osadnictwa	epoka brązu

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

					śląd osadnictwa śląd osadnictwa	okres rzymski wczesne średniowiecze
20	Osiek ob. 02	93-71	11	6	osada śląd osadnictwa	epoka brązu wczesne średniowiecze
21	Osiek ob. 02	93-71	12	7	osada śląd osadnictwa	okres rzymski wczesne średniowiecze
22	Osiek ob. 02	93-71	13	8	osada	VII w.
23	Osiek ob. 02	93-71	14	9	osada śląd osadnictwa	okres rzymski starożytność
24	Osiek ob. 02	93-71	15	10	osada	epoka brązu
25	Osiek ob. 02	93-71	18	13	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu wczesne średniowiecze
26	Osiek ul. Wiślana	93-71	22	17	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu starożytność
27	Ossala	93-70	13	1	śląd osadnictwa osada osada osada	wczesny brąz okres rzymski średniowiecze późne średniowiecze
28	Ossala	93-70	15	3	śląd osadnictwa osada	epoka brązu średniowiecze
29	Ossala	93-70	16	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka brązu średniowiecze
30	Ossala	93-70	17	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	wczesny brąz okres rzymski średniowiecze
31	Ossala	93-70	18	6	osada	XVIII w.
32	Ossala Lesisko	93-70	7	1	osada	VII w.
33	Pliskowola	93-70	34	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit średniowiecze

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

34	Pliskowola	93-70	35	5	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit okres rzymski średniowiecze
35	Strużki	94-70	9	4	osada śląd osadnictwa	epoka brązu, XV-XVII w.
36	Strużki	94-70	20	2	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit, epoka brązu XV-XVII w. średniowiecze
37	Strużki	94-70	21	3	osada śląd osadnictwa	epoka brązu średniowiecze
38	Suchowola	92-70	2	2	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka brązu wczesne średniowiecze VIII-X w.
39	Suchowola	92-70	4	4	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	neolit epoka brązu średniowiecze X-XII w.
40	Suchowola	92-70	5	5	śląd osadnictwa	II-III w.
41	Suchowola	92-70	11	10	osada śląd osadnictwa osada	neolit XI-XIII w. po XV w.
42	Suchowola	92-70	12	11	osada śląd osadnictwa	neolit średniowiecze
43	Suchowola	92-70	13	12	osada osada	epoka brązu średniowiecze
44	Suchowola	92-70	14	13	osada	ok. XVII w.
45	Suchowola	92-70	17	16	osada	średniowiecze
46	Suchowola	92-70	23	22	osada/obozowisko	paleolit schyłkowy

Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Osiek na lata 2024-2027 – aktualizacja

47	Trzcianka	93-70	8	2	osada	XV-XVI w.
48	Trzcianka	93-70	9	1	osada	XIV-XVI w.
49	Tursko Wielkie	94-70	10	5	osada	okres rzymski
50	Tursko Wielkie	94-70	11	6	osada	średniowiecze
51	Tursko Wielkie	94-70	15	12	dwór	XV-XIX w.
52	Tursko Wielkie	94-70	22	8	osada	III-IX w.
53	Tursko Wielkie	94-70	23	9	ślad osadnictwa	XV-XVII w.
54	Tursko Wielkie	94-70	24	7	osada	średniowiecze
55	Tursko Wielkie	94-70	28	10	ślad osadnictwa	średniowiecze
56	Tursko Wielkie	94-70	29	11	ślad osadnictwa	neolit
57	Mucharzew	93-70	28	1	ślad osadnictwa	starożytność
58	Mucharzew	93-70	30	2	ślad osadnictwa	X-XIII w.
59	Tursko Wielkie (obwód 14 Strużki, dz. nr ewid. 91/3)	94-70	31	1	ślad osadnictwa	XV-XVII w.
					Fortalicjum nowożytnie „Zamczysko Turskie” (domniemane grodzisko)	epoka brązu
						okres rzymski
						XIII w.
						późne średniowiecze
						epoka brązu
						epoka brązu
						XII-XVII w.
						Wpis do Rejestru Zabytków Województwa Świętokrzyskiego Nr rej. 270/A, decyzja z dnia 2.08.1982r.